

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

MARTS 1986 NUMMER 3

Indhold

Berthaline Refslund: Til mine Børn, når de engang bliver Store!	65
Sv. F. Svensson: Kongelige fødsler i Haderslev	76
Alfred Thomsen: Cathrine Marie Erichsen Hatt's levnedsløb	84
Boganmeldelser	88
Grænselandsdagbog	94

Slægtshistoriske undersøgelser

udføres over hele landet.

Samvittighedsfuldt, personligt arbejde og reel afregningsform, der ikke vælter budgettet.

Uwe Thomsen, Frilandsvej 10, 6270 Tønder. Tlf. (04) 72 22 25

Bymuseet i Flensborg

viser i marts måned en særudstilling »Natur und Naturzerstörung in der schleswig-holsteinischen Kunst der letzten 200 Jahre«.

Udstillingen, der er et resultat af et samarbejde mellem de tre store bymuseer i Slesvig-Holsten, Altona museet i Hamborg og den socialdemokratiske fraktion i den slesvig-holstenske landdag viser forvandlingen i menneskets forhold til naturen belyst af slesvig-holstenske kunstneres arbejder med hjemlige motiver udført gennem de sidste 200 år.

Museets åbningstider: kl. 10-13 og 15-17, søndag kun kl. 10-13. Mandag lukket.

Virksomheds- og foreningshistorie, jubilæumsskrifter etc.

Få først et tilbud fra
Forlaget SLUSEN
Postbox 75
6270 Tønder . Tlf. (04) 72 22 25

Sønderjysk Månedsskrift
indtales på bånd og kan lånes på bibliotekerne.

Haderslev museum

Udstillinger:

16/3-27/4: *Giv plads for liv. – Om kvindens dagligdag og levevilkår i 30'ernes Danmark. Arr.: Haderslev Museum.*

Museets åbningstider: Vinter: 1/10-30/4: Tirsdag-søndag 12.00-16.30. Mandag lukket.

Sønderjysk Månedsskrift

udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland, men alle kan tegne abonnement, uanset om man er medlem eller ikke.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT koster 95,- kroner årlig (heri er medregnet MOMS og portoudgifter). Enkeltnumre kan købes for 9,- kroner stykket, større særnumre eller dobbelthæfter beregnes der dog en særlig pris for.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT kan bestilles hos Historisk Samfunds ekspedition, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa. Telefon (04) 62 46 83. Daglig kl. 9-16. Lørdag lukket.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFTs redaktion:

Inger Bjørn Svensson (ansv.), H. P. Hanssensvej 9, 6100 Haderslev. Tlf. (04) 52 17 37.

Prøvehæfter (overskudshæfter) sendes gerne og gratis efter anmodning.

Redaktionen påtager sig intet ansvar for artikler m.v., der indsendes uden aftale.

Hel eller delvis gengivelse af indholdet i Sønderjysk Månedsskrift må kun ske med redaktionens skriftlige tilladelse.

*Berthaline Christine Refslund, f. Jepsen.
F. 22.3.1887 i Branderup, d. 12.10.1970 i
Bovlund.*

*Nis Refslund. F. 14.9.1878 i Bovlund,
d. 6.6.1961 i Bovlund.*

Til mine Børn, naar de engang bliver Store!

Af BERTHALINE REFLUND

Da Berthaline Refslund, Bovlund, engang solgte lodsedler for Grønlandslotteriet, var hun så heldig selv at vinde en båndoptager, og hun besluttede, at den blandt andet skulle bruges til at indtale hendes erindringer på.

Erindringerne foreligger imidlertid også i skriftlig form. De er afsluttet i 1966, da hun var fyldt 79 år, og de gengives her, som hun har skrevet dem. Enkelte unøjagtighe-

der, som hun ikke har korrigeret, er heller ikke blevet rettet her.

Bovlund 1924

Mit Liv har været for rigt til, at det med mig skulle gaa i Graven. Tag da dette som et Vidnesbyrd om Guds Indgriben og naadige Styrelse selv mod Een af hans mindste –

Mere blev det ikke dengang.

1966.

Nu er der gaaet 40 tyve Aar siden dengang. I mit 80 tyvende Aar fik jeg en Henstilling om at nedskrive mine Livsoplevelser. Hermed enkelte, som det nu kan falde:

Min Far, Hans Jørgen Jepsen, f. i Branderup d. 19. Juni 1844; Søn af Knippelskræmer Peter Detlev Jepsen, senere Husmand i Branderup, f. i Brunde som Søn af Lærer og senere Degn H. J. Jepsen i Bedsted.

Moderen Chrestine f. Hansen i Østerhøjst.

Af deres 5 Børn var de 4 Sønner: Jakob, Hans Jørgen, Andreas, Hans Andreas og datteren Elene. De 3 Sønner kunde ikke sværge til den tyske Kejser. Jakob og H. Andreas tog til Amerika, den Yngste som 17 aarig. Min Far H. J. Jepsen meldte sig til den danske Lægdsrulle, blev Dragon i Odense. Andreas, der havde et daarligt Ben, tog paa Seminariet i Tønder, blev en god dansk Lærer i Vollerup.

Efter Soldatertiden var min Far Bestyrer for Nis H. Johnsens Enke, Else Marie, i Bovlund.

Ved et politisk Valg, afholdt i Branderup Skole, beliggende Nabo til min Fars Barndomshjem, fik han Lyst til at gaa over at hilse paa Venner og Naboer. En Hjemmetysker fik Ondt – meldte Far til Politiet. Som dansk Statsborger havde han ingen Adkomst til at opholde sig i et offentlig Lokale. Han fik derefter en Udvisningsordre, blev hjemløs i 7 Aar, maatte stjæle sig hjem paa Besøg.

Far fik nu sit Tilholdssted, ja Hjem, hos Karkovs i Høm v. Ribe. Forinden havde han lært sig Nivellering. Sammen med en Kending fra Rurup, Tobias, havde de paataget sig forskellige Entreprenørarbejder, og f.Eks: Broen ved »Musvang«. – Af større Projekter forefindes nu et Tilbud m. Overslag paa et Havdige fra V. Vested Sandbanke til Hellerup Markskel. – Men Kammeraten trak sig senere tilbage, saa

Diget blev ikke lavet dengang. Under sit Ophold der paa Ribeejnen har Far oplevet Havets Ødelæggelser v. Stormfloderne.

Ogsaa politisk og kristeligt gik Bølgerne højt der ved den Tid: Venstre – Højre – Indremission og det grundtvigske, var det, som folk var meget optaget af. Min Far var Venstremand – optaget ogsaa af Svejstrup og Vilhelm Birkedal. – Økonomisk maa det have gaaet ham godt, sparsommeligt som han altid var, thi der foreligger et Dokument, en Ansøgning om at faa Lov til at købe Hovedparcellen af den forhen Fogedgaard i Branderup. Far var betænkelig, da han som Udlænding nu vanskeligt vilde faa Tilladelse til at købe Jord. Saa var det, at hans gamle Far P. D. Jepsen, der ved Siden af sin Bror, der læste, til Præst, havde tilegnet sig tysk og noget fransk – skrev egenhændig til den tyske Kejser følgende:

Jeg er gammel og affældig og anmoder om, at min Søn, der er dansk Statsborger, maa faa tysk Indfødsret! Underdanigst osv. Sandelig, om det ikke lykkedes. Handelskontrakten er stemplet 1882. Min Farfar P. D. J. var optaget af Schleswigholstenismen, (men kongetro) idet han troede, der var mer Frihed der at finde. Maaske har denne hans Indstilling været medvirkende til, at det lykkedes med Ansøgningen til Kejseren – siger hans Naboer. –

Gaarden brændte Aaret derefter.

Det var Naboens, der havde bagt i den store Bageovn, hvortil de fyrede med Lyng. Under Eftermiddagskaffen faldt en Gnist i Lyngen og Gaarden og Fars Gaard brændte samtidig. Bedstefar sagde, han brugte ofte Ordsprog og Sejer: Ilde gik det og vel var det! – De store Bygninger vilde have været alt for dyre at holde vedlige, Hans Jørgen.« –

1884 blev Gaardene genopbyggede.

Alt imens havde min Far og Mor fundet hinanden igen. Mor havde været i Amerika i 10 Aar.

Hans Jørgen Jepsen og Dorthea Jepsen med deres eneste barn, datteren Berthaline. Foto ca. 1899.

»Hvor kunde det være, at du byggede Gaarden saa køn«, sagde Mor. »Jeg vilde jo giftes«, sagde Far. Det blev mit Barn-domshjem.

Samme gamle Bedstefar, P. D. Jepsen, var ikke helt almindelig. Han var den første, der merglede i Branderup »Han skal snart gaa fra æ Pind«, sagde Naboerne. Nu er han flyttet med om paa den nye Gaard sammen med hans Kone Chrestine, min Farmor.

Bedstefar var en rolig, sindig og stemningsbevæget Natur. Da han første Gang hørte Sønsønnen Peter fra Vollerup spille en enkelt lille Melodi paa Faderens Harmonium (omend med een finger) sad Bedstefar med Taarer i Øjnene. Hver Søndag, Sommer som Vinter, fulgte han Klokkerne naar de kaldte til Kirke. Hans Spadsereture gik ofte til Branderup Kirkegaard. Der fortælles, at man har set ham knælende paa hans Kones Grav, bedende om snart at maatte faa Hjemlov. Træt og mæt af Dage døde han d. 4.9.1893. Den sidste

Dag bad han om at maatte blive sat op i sin Stol. »Sæt mig saadan, saa jeg kan se Kirken« – (det kunde man dengang) – sagde han, og saadan lukkede han sine Øjne. Da jeg, 6 aarig, saa det Kæreste, jeg ejede, blive sænket i Graven, raabte jeg ulykkelig: »No blywer æ alle glaj mer'!« Nu var Bedstefar borte, men hvad han har sagt lever videre; end til i Dag –

Naar mine Børn sommetider beskylder mig for at være for smaalig, maa jeg tænke paa Bedstefar. Efter et Maaltid havde jeg kastet Brødkrummer i Asken, da saa han alvorligt paa mig: »Det kunne en lille Fugl være bleven mæt af!« Jeg følte det som en Synd.

Vores Nabodatter fik oftere nyt Tøj end jeg. »Maa jeg ikke ogsaa faa et nyt Forklæde?« Da sagde den Gamle: »Du skal altid tænke paa dem, der har det ringere end du, ellers bliver du aldrig tilfreds her i Verden.« Jeg maatte tænke paa »Den lappede Kjole«, en Fortælling om en lille fattig Pige i M. Andresens udmærkede »Børnebla-

Dorthea Jepsen, f. Lorenzen. Billedet er taget i San Francisco ca. 1885.

det«, samme Blad var til stor Glæde og Gavn for alle danske Børn i Udlændighedstiden – og jeg skammede mig.

Mens Bedstefar var den rolige, sindige Mand, var Farmor Chrestine den arbejdssomme og hjælpsomme, som Folk ofte tyede til om Raad og Daad. »Modde Jepsen« havde altid Tid til at snakke med mig, sagde min nu 80 aarige Barndomsveninde – hvilket vi Mødre af i Dag maa betænke. Farmor var fra den dengang frugtfattige Egn. Naar Familien kørte paa Besøg til Østerhøjt e. Alslev, det foregik i en Fjerdervogn med een aaben Agestol, mens Børnene laa godt indpakket bag i Vognen, havde de altid en stor Kurv Æbler med. Var der Børn ved Husene, de passerede, strøede de Æbler i Grams – hvilket mine Forældre fortsatte med.

Historien om min Mor.

Den 1. august 1849 fødtes der Degn Lorenz Lorenzen og Hustru Berthaline i Felsted en lille Datter, Anne Dorthea kaldet.

I 1847 havde de faaet Sønnen Marcus senere Smapigerne Marie og Charlotte.

Om Degn Lorenzen ved jeg kun lidt, da han døde, da min Mor var fem Aar gammel (39 Aar og 10 Maaneder ifølge Kirkebogen) – uddannet paa Skarup Seminarium først Privatlærer i Slyngsten, Felsted – Distriktslærer i Tombøl. Valgt til Degn i Felsted. han var ikke som Lærerne i Almindelighed var dengang, han brugte ikke korporlig Straf. Den største Straf var at skulle gaa »ind til Line« efter Riset bag Spejlet.

Efter Kirkebogen: Degn L. Lorenzen født 24.2.1815 i Eggebæk, Tinglev sogn. Efter at have modtaget Undervisning flere Steder, bl.a. af en Slægtning i Lübecks [Nærhed] kom han paa Seminariet i Skaarup blev derpaa Privatlærer i Slyngsten – tog derefter Eksamen i Skaarup – derpaa Privatlærer i Felsted. Imidlertid var han blevet Hjælpeleærer i Felsted – Distriktskolelærer i Tombøl. To Aar derefter Degn i Abild. Efter 1/4 Aars Ophold valgt til Degn i Felsted. Døde 1854.

Degn Lorenzen var Kammerat med Børnene. Ved Vintertide kunde han skøjte sit Navn paa Isen. Der siges, at han var slem til de vaade Varer, men holdt sig hjemme dermed. Han vilde intet Gravmonument have paa sin Grav, kun en Græssajt (Græstørv) – og saadan blev det. Der forefindes et Stambogsvers, saa sirligt skrevet til hans Forlovede dengang:

»Möchte dein Lebensfart doch stehts
hiernieder

Blumenreich wie Fryhlingsauen sein
Immer, Freundin, bliebe hier zufrieden!
Ewig lächle Dich des Glyckes Schein –
Reich an Freuden sei dein Pilgerleben
rein und sanft schwindt es für Dich
dahin. –

Und wenn einst der Tod Dich will
umschweben

Möge sein der Abschied Dir Gewinn.

Erinnere Dich beim Lesen dieses
Deines Freundes Lorenz Lorenzen
Felsted d. 26 März 1843.

Det var Skik dengang, at en Lærenke maatte blive boende et Naadsensaar i Degneboligen. Pensionen var kun lille; Mormor syede saa lidt for Venner og Bekendte. Senere flyttede hun tilbage til Faderen, Farver Carstensen og Sønnen Peter, ogsaa i Felsted, hvor hun forblev til sin Død 1900. Sønnen Marcus og Pigebørnene Marie og Charlotte (Charlotte blev døbt ved Faderens Baare 25/7 1854) forblev hos Moderen, mens min Moder, Dorthea, blev opdraget paa Sognefogedgaarden hos Carl Iversen og hendes Moster Grethe, der tog sig kærligt af hende saalænge de levede. Disse to Hjem var meget med i det danske nærmest konservative som min Mor blev ved med at være, næsten en religiøs Dyrkelse af Kongehuset og dets Slægt.

I 1864 blev min Mor konfirmeret. Kri-gen Skuffelsen og Sorgen over Dannevirkes Fald og hvad dermed fulgte, kunde

Mor aldrig glemme, især Billedet af den enlige Soldat hun saa komme forbi deres Køkkenvinduer – Chakoen var borte – trækkende med sin trætte Hest bagefter sig, tilbage fra Dannevirke. Alle Gulvene paa Gaarden var tætpakkede af trætte Soldater. Det forstyrrede ikke, at Moder maatte forbi dem for at naa ned i Kælderen for at prøve Konfirmationskjolen. Det, at Dannevirke maatte rømmes var et knugende Slag for alle danske, Oldefar grød – Onkel Peter grød –

En kold Vinternat kom en Flok tyske Soldater og arresterede deres kære Præst og Nabo Mørk-Hansen. Han var antaget for Spion, men blev senere frigivet. Han maatte dog med andre danske Præster flytte til Kongeriget; her til Vonsild. Men Pastor M. Hansens sidste Time med sine Konfirmander kunde Mor aldrig glemme.

Carl Iversens havde ingen Børn. De antog da en Brodersøn Kristian Iversen fra Svejrup som deres egen. Han var en Broder til den senere Jørgen Iversen, Svejrup. Mors Moster Grethe døde 42 Aar gammel.

En dag derpaa kom Onkel Carl Iversen hen til Mor med Nøglerne til Mælkekammeret: »Vil du, Dorthe, tage dig af Mejeriet, lave Osten og Smørret?« Mor var da 17 Aar. Det passede ikke den ældre Husholderske, Maren! Hun gjorde Alt for at vinde Plejesønnen Kristian for saa at blive »Tante Grethes« Afløser. Og hvad hun kunde finde af ufordelagtigt hos ham forholdt hun Moder. Da Plejesønnen en Dag senere hen spurgte Moder, om hun ikke kunde tænke sig »at blive paa Gaarden« svarede hun undvigende. Mor skal have sagt til Søsteren Marie: Tag du Kristian dersom du kan! Jeg kan bedres varrese i e Vern« [bedre klare mig i verden] og saadan blev det.

Moder tog da til Flensborg et Aar for at lære Madlavning hos en Madam Wri-borg som havde et Kogehus, en 40 Menne-sker hentede Mad der. Naar Frederik den

*Berthaline Lorenzen, f. Carstensen (fra Felsted).
Berthaline Refslunds bedstemor. F. 6.8.1826,
d. 27.8.1900.*

7.de var i Flensborg, blev der hentet Mad fra hendes Køkken.

Derfra tog Moder Plads hos en Pastor Wolf i Branderup som Husbestyrerinde, hvor hun forblev i tre Aar. En Broder til min Far, Andreas, blev i Landet, gik ved den Tid paa Seminariet i Tønder. Naar han var hjemme paa Besøg havde han ofte Seminarister med hjem. Hjemmet her laa mellem Skolen og Præstegaarden. De Unge vilde gerne dandse med »e Præstes Jomfru« og da især min Far. Men Mor var ikke rede til at binde sig dengang: Hun resonnerede: skal jeg tjene til mit Brød kan jeg ligesaagodt se mig om og saa tog hun med en Veninde til Amerika.

I to Aar tjente hun hos en tysktalende Familie som Kokkeenepige. Derefter tog hun den 8 dages Jernbanekørsel over Landet til Sanfrancisko. Der fik hun Plads hos en svensk Læge Lundborg. Konen Amerikaner. Men Mor længtes saa forfærdelig efter hendes første Plads i New York saa

hun sagde, aldrig vil jeg skifte Plads mer! Blev der i 8 Aar. Til Forklaring tjener maaske følgende: En ældre Søn raadede hende at spille i Børsen, hvor han havde haft held. Ogsaa Moder gik med paa den – men, hun lille Stakkel, tabte de Penge og nu maatte hun samle paany.

Efter Moders Død har den Samtidige, der var Veninde til min Fars Søster Elene fortalt mig, at det var Mor, der først havde henvendt sig til Tante Elene angaaende Far. Som Svar havde Far bl.a. sendt Moder Vilhelm Birkedals Bog: »Kirkeklokkeklangen i den norske Dal«. Det førte saa til efterhaanden, at Klokkerne ogsaa ringede de To adskilte, men trofaste, sammen efter 10 Aars Forløb.

Min Mor, Anne Dorthea, flyttede saa – som forhen omtalt, til den nye opbyggede Gaard i Branderup sammen med hendes Svigerforældre. Svigermoderen døde 1/2 Aar derefter, mens Svigerfaderen P. D. Jepsen, levede sammen med dem i 6 Aar.

Degneenken Bertholine Lorenzens hjem i Felsted. Her boede hun til sin død.

Han og min Mor havde et godt Tillidsforhold med hinanden. Skete det, at der var noget som Mor, der kom fra den store Verden, vilde rette paa, kunde Bedstefar sige: Du behøver ikke at være saa stor paa det, du er en Degnedatter, jeg er en Degnesøn!

Det var i 1886 Far og Mor begyndte sammen; en spændende og krævende Tid, nationalt. Tyskerne forsøgte at genere de dansksindede paa mange Maader. Da v.Køller forsøgte at straffe dem, der havde deltaget i et politisk Møde, f.Eks. med at udvise kongerigske Tjenestefolk, fik Far og Mor det ogsaa at føle – en god Pige maatte omgaaende over Grænsen. Men Chikaniereerne førte bare til, at det blev saadan et Sammenhold mellem alle Danske, saa det, trods Alt, var festligt at være med. Nu gjaldt det om, at faa Reserverne med! Først og sidst at faa saa mange Unge som muligt over paa skolerne i Danmark: Høj-Efter- og Landbrugsskoler. (Min mand, Nis Refslund, blev taget ud af Kommune-

skolen saasart gør ligt 14 aarig og kørt til Hejls Efterskole). Senere kom han paa Testrup Højskole, og deltog i et Gymnastikkursus paa Vallekilde Højskole en Maaned for tilsidst at slutte sin Uddannelse som Landmand paa Dalum Landbrugsskole. Nis Refslund ledede Gymnastikken paa Egnen et Par Aar.

Som Adskillige her paa Egnen allerede havde været paa Rødding Højskole i 1845, havde mine Forældre ikke været paa Højskole, men de sørgede for, at Undertegnedede kom – først paa Vester Vedsted Efterskole så paa Ubberup Højskole og paa Askov 1907-8.

Man regnede med, kom de Unge blot paa en Skole i Danmark, var de reddet for Danskheden. Lykkedes Genforeningen i 1920 kan den danske Højskole tage Takken for en stor Del derfor. (Hvor Frimønstrene havde slaaet Rod, følte dansk Aandsliv sig hjemme).

Det var jo forbudt kongerigske Talere

*Peter Detlef Jepsen, Branderup. F. 25.2.1815,
d. 4.9.1893.*

smaasnakke, og M. Esk. holdt inde. Men, da der saa »gik en Engel igennem Stuen«, og der blev en Pause en lille Tid, sagde M. Esk.: Nu kunde vi ellers være naaet langt i Sangen!

Kasper Jensen, der var ugift, havde en Boghandel i Broager, holdt Foredrag, læste godt op især. Et Foredrag han holdt i Frimenighedssalen hos Pastor L. B. Poulsen om Sparsommelighed – han levede selv meget spartansk – sluttede han med: Bare i Unge kan holde en 10 Øre tilovers aarlig, staar det godt til for os.

Agnethe Jensen

Agnethe Jensen var født i Branderup 30.1.1885 – død 1945. Foruden mit Barn-domshjem har Agnethe Jensens Hjem ved Branderup Mølle betydet uendeligt meget for mig i de unge Aar. Hendes far, Nis Jensen, var født i Harreslev i Sydslesvig. Han blev Hjælpe lærer i Angel nogen Aar. Tog som 20 aarig paa Vallekilde Højskole. Det var i Ernst Triers Tid. Nis Jensen glemte aldrig hvad han der oplevede. Derefter blev han Huslærer flere Steder paa Bovlundegnen, sidst underviste han Børnene paa Branderup Mølle, bl.a. Jørgen Fausbøls Børn. Nis Jensen var et velbegavet, hjælpsomt og meget dygtigt Menneske. Da han var det tyske Sprog mægtig, kom der mange fra Egnen og bad ham om Hjælp naar noget skulde affattes skriftligt paa tysk.

N. J. sagde aldrig Nej! Skulde der gøres et Arbejde, enten nationalt ved Forberedelser til et Valg, eller ved Dilettantkomedie, var han den drivende Kraft. Da Processen angaaende Aabningen af Bovlund Frimenighedskirke skulde for Domstolen i Berlin, var det N. Jensen, der overværede

at opholde sig og tale hernede. Saa maatte bosiddende Folk tage fat. Af saadanne Hjælpere og Ordførere var det særlig Kasper Jensen, bosiddende i Broager, Morten Eskesen og Agnete Jensen samt Agnes Smidt, Lundsmark, der ogsaa kom til vores Egn. De blev brugt som Ordførere og Oplæsere, særlig i Forsamlingshusene. De kom over hele Landsdelen. Agnes Smidt, Malerinden i Lundmark, huskes særligt for hendes fine Stemme og skønne Sange. Om Morten Eksesen er der skrevet saa meget. Han var Sangeren Folke- og Kæmpevisetolkeren: Han vilde med de Tusind Fjed sy sammen, hvad de sønderled«. (Bjørnson) – »Han havde en køn men ingen stor Stemme, kunde blive ved – jeg tænker i timevis at levendegøre Kæmpeviserne, og Tilhørerne skulde saa synge Omkvædet.

Jeg husker et privat Samvær hvor M. Eskesen dukkede op. Selvfølgelig skulde der synges! Det gik godt et Stykke Tid – det var som han rystede Ordene ud af Ærmet; men saa begyndte Tilhørerne at

*Christine Jepsen, f. Hansen. F. d. 16.10.1821
i Øster Højst, d. 16.9.1886 i Branderup.*

Dagen. Det var Een af hans store Dage, da det lød »Frifundet«. Undertegnede var netop nærværende, da han kom hjem derfra. han sagde: »Men, jeg kunde ikke meddele mig til Nogen, gik rundt paa en Sidegade i Berlin og klappede i Hænderne, Folk troede vist, jeg var til en side. Det er svært at være Ene i en stor Sorg, men ligesaa svært at være Ene i en stor Glæde«, udbrød han.

Agnethe Jensens Mor, Louise f. Demant, fra København, var meget højskoleinteresseret. Efter at have været i forskellige, jødiske Herskabshuse, sidst hos Herman Triers, Kbhvn., som hun altid omtalte som nogle af de fineste Mennesker, hun havde mødt, tog hun paa Askov Højskole. Hos Herman Triers havde hun været sammen med en Mathilde Markussen, (senere gift med Arkitekt Jensen-Klint). De To blev Venner til det sidste. Efter Askov-Opholdet tog Louise Demant et Sommerophold paa Hjørlande Højskole. Der hørte hun Digteren og Præsten Hostrup.

Et Par Aar senere tog hun igen paa Askov Højskole. Da hun derfra kom til Bovlund som ung Pige i Huset hos Pastor Poulsens, fandt hun og den begavede Huslærer i Branderup Mølle Nis Jensen hurtigt hinanden. Louise Jensen forsøgte fra Hjemmet, de To dannede, at leve det videre, som hun selv havde været optaget af.

Om vinteren indbød hun Byens unge Piger til en Læseaften hver Uge i hendes beskedne Stuer. Hun læste Ingemanns Romaner, saa levende, at jeg som 12-13 aarig undtagelsesvis maatte følge med vores unge Pige og næsten ikke turde gaa alene hjem. Halvvejs paa Aftenen fik vi en Kop Kaffe med en Sukkertvebak til og saa sang vi. Louise Jensen havde en meget køn Sangstemme. Min Bedstefar sagde om

hende og hendes Søster, som til Tider var hos dem: Det er Synd, at saadanne Stemmer skal raadne i Jorden. Vi sang f.Eks.: Agnethe og Havmanden, Hagbardt og Signe, Jeg rutter med Glædens og Haabets Ord og Bladet i Bogen sig vender. En Vej eller anden, »Hyp min Hest« og »Der gaar Dans paa Ribergade«. Af kongerigske Gæster der jævnlig kom i Besøg der i Hjemmet var bl.a. Lærerinderne Frk. Farre og Frk. Mørk, København.

Agnethe Jensen havde arvet hendes Mors Sangstemme men mere fyldig. Da hun som 14 aarig optraadte paa den hjemlige Scene som »Et enfoldigt Pigebarn«, tog hun alle med Storm. Efter at have været i Huset flere Steder tænkte hun paa at blive Skuespiller, men en Rygskade forhindrede det, saa vilde hun være Sygeplejerske. Pastor L. B. Poulsen protesterede! Du har nu faaet Sangens Gave, den skal du bruge i vor Sags Tjeneste! Hun blev sendt til København, blev undervist i Læsning hos Skuespiller Robert Neiendam og fik

Sangtimer hos Fru L. C. Nielsen. I to Aar rejste Agnethe J. ogsaa rundt i Forsamlingshusene i Nordslesvig, sang og læste op. F.Eks.: »Fædrenes Jord«. Brudstykke af Holbergs, Hostrups og E. Bøgh's Komedier o.m.a.

Ved Siden af denne udadvendte Virksomhed fik hun ligesaa stor Betydning som Lærerinde i hendes Hjemby. Under 1.ste Verdenskrig samlede Agnethe Jensen nogle dansksindede Folks Børn i et Par private Hjem for at lære dem dansk [før børnene skulle i tysk skole]. Det viste sig, at hun ogsaa havde særlige Evner i den Retning.

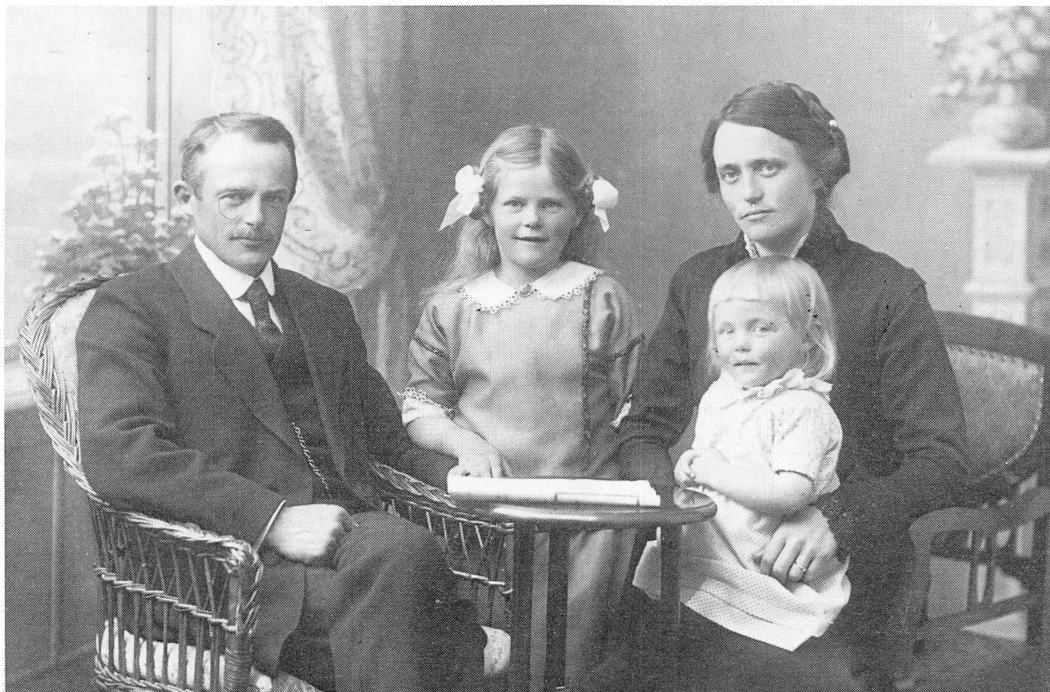
Det førte til, da vi i 1920 fik den danske Skole, at Skolekommissionen enstemmig indstillede hende til Kommunelærerinde, skøndt hun ikke kunde stille med en Eksamen. Det kunde kendes paa Sproget og Læsning hos Børnene, i Forhold til andre, at de var fra Bovlund Skole. Een af hendes Elever siger at Agnethe fortalte og sang det danske ind i os. Særlig gjorde den lille Sang om »Mues Sang« til »Hansemand« (1912) varig Indtryk: »Ti no still mi bitte Dreng – læg dæ no o sow. Mue hun sidde ve di Seng – synge Bysselow; Mue hun æ fo Dawen træt – trænge haart til Hvil – De æ mørk og silde Nat, sov do no – Baen lill –«

Foruden de ovenfor nævnte Hjælpere, kom der ofte Bud efter Pastor L. B. Poulsen. Han var, foruden en god Lejlighedstaler, en Støtte ved nationale som kirkelige Møder – havde ofte Evne til netop at sige det forløsende Ord. Fra Gudstjenesten i Bovlund var det for mit Vedkommende særlig hans Kirkebøn, der brændte sig fast. Jeg ved ikke om den er trykt nogen Steder, men saadan lød den: »Vi siger dig Tak, kjære Gud og Far, for den Naade du har vist imod vos ved at tage imod vos syndige Mennesker, som vi er! Hjælp vos me, naar det gaar vos godt og lykkeligt, at vi saa modtager Alt, med Tak af din Haand, og bruge det Ret, til din Ære og til Lykke og

Velsignelse for os selv og vor Næste. Og hjælp os, naar de »und« Daw kommer med Sorre og Død og Ulykk', ja med Alt Undt, der kan ram' os Mennesker, baade til Sjæl og Legeme, hjælp os, at vi gaar til Dig med et aaltsammen og lægger ett frem for Dig i en goj Bøn. Styr og led os, som Du alene kan se, hvad der er bedst! Gør ett tilsidst godt for vos Altsammen, ja – møje bedre end vi kan bej' o tænck«.

Da Pastor Paulsen i 1870 erne fik en Sal føjet til sit ny ombyggede Stuehus var det tænkt som Hjemsted for Frimenigheden, der nu groede frem her paa Egnen. Men her blev ogsaa Samlingsstedet for Alt dansk Folkeliv. Selv det første Folkedanseskursus 1903-4 blev afholdt her. Paulsen kiggede gerne smilende ind til os, vi følte os hjemme her.

Det var Hjem fra, foruden Bovlund, Vellerup, Branderup, Rurup, Roost, Østerterp, Rangstrup og enkelte fra Helleved Sogn, der sluttede sig til Menigheden. Hver 14 de Dag var der Gudstjeneste her (de andre 2 Søndage talte L. B. Poulsen i Forballum og Mjolden). Een Gang om Maaneden var der sædvanlig Efterm.tjeneste med efterfølgende Møde, ofte m. kongerigske Talere. Da Lokalet var privat, kunde Øvrigheden ikke gribe ind, naar vi ellers gik langsomt med Dørene angaaende de kongerigske Gæster. Her kunde man synge, ogsaa de forbudte Sange. Og hvor blev der sunget meget dengang! I Hjemmene var det især af den blaa Sangbog som i Forsamlingshusene. Bl.a. Karsten Thomsens: »I Synnerjylland der er æ føjt« – »De vaar en Daw i Høstens Ti« – »Den Ti, the do drow fra mæ« »Stræk din Fod«, »Brat af Slaget rammet«, »Paaskeklokken kimed mildt«, »I Danmark er jeg født«, »I alle de Riger og Lande«, »Du gamla, du fria, du fjeldhøga Nord«, senere: »Vi fik ej under Tidernes Tryk« kunde vi synge under Besættelsen »Fædreneland«, »Her vil ties«, »Bladet i Bogen sig vender«.

Berthaline og Nis Refslund med børnene Solvejg (7 år) og Else Marie (1 år). Foto fra 1916-17.

Naar Modet kunde holdes oppe, var det i Troen paa, at saasandt der var Retfærdighed til i Verden, maatte det, der var lovet i Paragraf 5 gaa i Opfyldelse. Modet kunde være højt, selv under Udlændighedstiden. Jeg har set ved Festligheder omkring Punschebollen, Mændene af fuldt Hjerte sang: »Gøj Awten, I Drænge! Kommer hid te vor Disk« og »Vi er kun faa, men det er det samme, vi er en Gren af den danske Stamme«.

Dagen vi maatte stemme os hjem til Danmark, den 10/2 1920. Først den 9 de Juli 1920 blev Fredstraktaten ratificeret i Paris; det vil sige, Kong Christian X skrev sit Navn under at vi nu var danske Borge-re, altsaa den egentlige Genforeningsdag. Den 10. Juli red Kongen over Grænsen ved Frederikshøj. Kong Christian X udlovede 100 kr. til de første 3 danske Drengeder blev født d. 9. Juli. Men paa Grund af Eders Fars sædvanlige Tilbageholdenhed blev Begivenheden ikke meddelt og d.

11. Juli var Kongen Midtpunktet paa det store Folkestævne paa Dybbøl, 60.000 Mennesker.

Eders Mor blev Mor til den første danske Dreng og Borger i Landet hernede, født Kl. 6½ Morgen d. 9. Juli 1920.

Atter faldt et Guldæble i min Turban.

Eders Mor.

Bovlund. August 1966.

Eskild Eskildsen fra Østerterp sluttede gerne Samtalen om Nordslesvigs Fremtid med Ordene:

Dagen kommer vi det ved skønt kun den ses i Drømme den Dag, da Ørnen som slog ned skal bort til Reden rømme da frit i Sønderjyllands Skov det røde Flag bør gyng og ikke Lærken kun have Lov paa Heden dansk at synge –

Afskrift 1966/L. Thoms.

Tycho Brahe (1546-1601) skulle egentlig have studeret jura og statsvidenskab, men en solformørkelse i 1560 gjorde så dybt et indtryk på den begavede yngling, at han besluttede at studere astronomi i stedet.

1570 vendte han hjem efter en otteårig udbytterig udenlandsrejse, og 1573 vandt han berømmelse i udlandet, idet han beskrev sine observationer af en ny og ukendt stjerne og gav en astrologisk udlægning af disse i skriftet: »Om den Nye Stjerne År 1572«.

Tycho Brahe beskæftigede sig ikke blot med astronomi og astrologi, baseret på observationer, men også på bygning af instrumenter og på alkymi, blandt andet søgen efter de vises sten.

Som en af samtidens berømteste videnskabsmænd var han internationalt anerkendt.

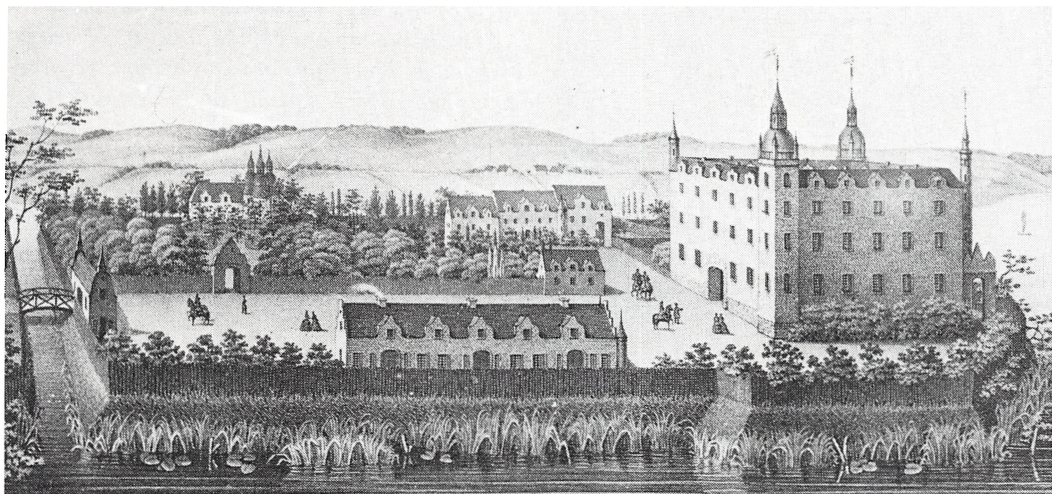
Kongelige fødsler i Haderslev

AF SV. F. SVENSSON

Ikke alle tror på det samme. Astrologi er en omdiskuteret disciplin, som modstanderne højst har et skuldertræk til overs for, mens tilhængerne søger at vise den matematiske stringens, der er grundlaget for beregninger af horoskoper.

Fhv. kontorchef, cand.polit. Sven Fr. Svensson, København, skriver om de horoskoper, astronomen og astrologen Tycho Brahe beregnede for medlemmer af kongefamilien, der var født i Haderslev, og om, hvorledes forudsigelserne og virkeligheden forholdt sig til hinanden.

Haderslevs ældre historie fortæller sig mere eller mindre i det uviste, men nogle årstal og datoer har man da at holde sig til. Man ved f.eks., at byen første gang blev afbrændt i året 1247 under borgerkrigen mellem Erik Plovpenning og Abel, at den fik sin stadsret på dansk stadfæstet af hertug Valdemar IV i året 1292, og at der fandtes et slot ved navn Haderslevhus, der nævnes første gang i året 1326 i forbindelse med Erik Christoffersøn, ældste søn af Christoffer II og valgt til medkonge og kronet sammen med faderen i 1324. Erik sad

Slottet Hansborg i Haderslev. Litografi »efter en i Aaret 1585 i Cöln stukket Plan over Slottet m.m.«

Årstal for litografiet er ikke opgivet, men litografen har pyntet en del på det gamle stik fra Braunius' kendte værk. Ikke blot er mange bygningsarkitektoniske enkeltheder forandret – men der er også meget praktisk blevet anbragt en bro over den vandgrav, der skiller slot fra by.

På den nye udgave af Hansborg ser man også en antagelig mængde træer og en del romantisk sivbevoksning i forgrunden.

Endelig har litografen befolket den fordem ret øde slotsplads med heste og mennesker – af de sidste flere kvinder, tilsyneladende iført dragter fra 1800-tallets midte, en kendsgerning, der kan hjælpe til at datere litografiet.

som fange på Haderslevhus fra 1326-1329. – Og det var herfra, at Christian I udstedte sin håndfæstning den 1. sept. 1448.

Kongerne holdt af slottet og byen; adelsmænd og riddere, der havde erhvervet gods eller gårde i omegnen, byggede sig vinterhuse i staden, og snart blev den en lille residensby. Fra 1523-1533 holdt Frederik I's søn, hertug Christian, den senere Christian III (konge fra 1536-1559), som hertugdømmernes statholder hof i byen og gennemførte herfra reformationen i det nordlige Sønderjylland, og her fødtes kong Frederik II den 1. juli 1534 på det gamle Haderslevhus.

Første nøjagtige tidspunkt

I forbindelse med sidstnævnte fødsel er vi så heldige, at vi ikke alene har en dato, men også et konkret tidspunkt, idet vor

berømte landsmand, Tycho Brahe, hvis videnskabelige virke på øen Hven kun blev muligt efter opfordring og generøs støtte fra Frederik II, har opstillet kongens fødselshoroskop. Dette horoskop, der findes i kæmpeværket Tychonis Brahe, Opera Omnia I-XV (Gyldendal 1913-1929), og som er gengivet i Tomus I pag. 137, har sin egen historie.

I sit første skrift om Stella Nova (den nye stjerne), der udkom i året 1573, fremkommer Tycho Brahe med den kendte profeti om kommende store forandringer, der såvel med hensyn til de angivne tids- og stedsbestemmelser som begivenhedernes karakter fandtes at stemme overens med den svenske konge Gustav II Adolfs fremtræden på den europæiske arena under Tredivårskrigen (altså efter Tycho Brahes død 1601), og disse forudsigelser

Frederik II.s (1534-1588) interesse for og støtte til Tycho Brahe kom blandt andet til at betyde tyve gode arbejdsår for astronomen på Øresunds-øen Hven. (Udsnit af maleri af Hans Knieper. Frederiksborg slot).

mest må betegnes som orakelsprog. Denne dunkle mytologiske allegori, der må have forekommet datidens læsere af den latinske tekst ganske uforståelig, og som det vil føre for vidt at gengive her, blev først opklaret ca. 16 år senere.

I en senere tekst, forfattet efter kong Frederik II's død i 1588, og først optrykt i Opera Omnia Tomus I pag. 132 ff. har Tycho givet en udførlig forklaring på førnævnte mytologiske allegorier, der tydeligt viser hen til Frederik II. Han nævner de konstellationer, der fik ham til at tænke på kongens fødselshoroskop, da han beregnede horoskopet for Fuldmånen den 8. dec. 1573, men forudsigelsen er i øvrigt i højere grad baseret på en såkaldt direction af Månen til kvadrataspekt med Saturn i kongens fødselshoroskop, som Tycho har optegnet og som her gengives på side 79.

Dette fødselshoroskop – med klatter og rettelser – må betegnes som en skitse til eget brug, da Tycho altid var meget omhyggelig med figurer, der skulle leveres til andre eller som skulle gå i trykken. Opmærksomme iagttagere vil bemærke, at fødselstiden i midterfeltet er angivet til 30. juni 1534 kl. 21.30, men det skyldes, at datidens astrologer tog deres udgangspunkt i foregående dags middagspositioner, når en fødsel fandt sted før kl. 12 middag, in casu 9.30 lokal tid den 1. juli 1534. Endvidere vil det ses, at beregningerne under horoskopet slutter med, at den nævnte direction svarer til 53 $\frac{2}{3}$ år.

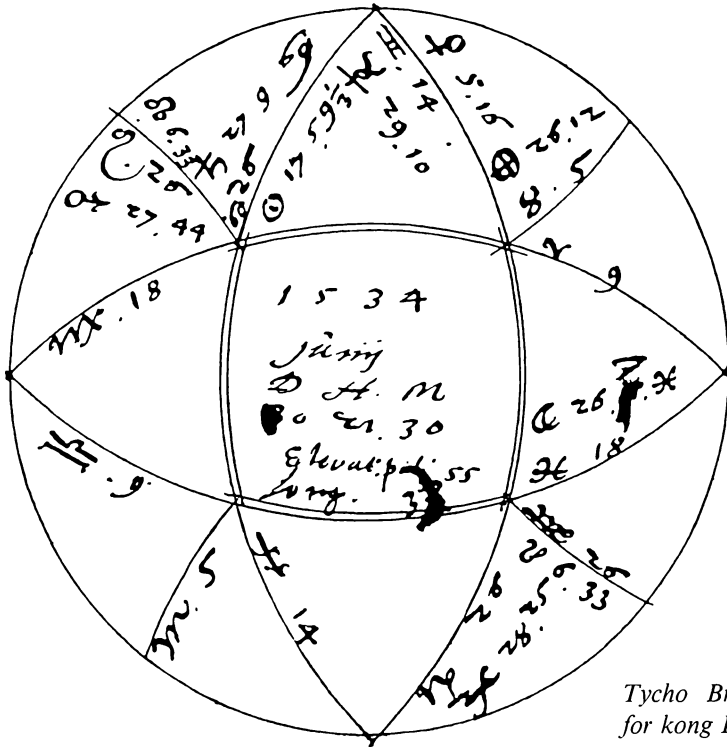
Kong Frederik II levede nøjagtigt 19636 dage svarende til 53 $\frac{3}{4}$ år. Tycho bemærker, at han virkelig udførte dette arbejde i sin ungdom i forbindelse med nævnte

vakte derfor uhyre stor opsigt overalt. Der blev således i 1632 og senere udgivet adskillige bøger i udlandet, blandt andet i Tyskland, England og Nederlandene, om Tycho Brahes astrologiske bedømmelse af den nye stjernes virkning.

Da man ikke kendte det nøjagtige tidspunkt for stjernens tilsynekomst, som Tycho observerede første gang den 11. nov. 1572, baserede han de nævnte forudsigelser på horoskopet for Nymånen den 5. nov. 1572.

Men Tycho beregnede tillige horoskopet for Fuldmånen den 8. dec. 1573 og fandt, at dette horoskop især ville berøre konger og fyrster. At forudsigelsen har med en konges eller fyrstes død at gøre, kan sluttes af den efterfølgende omtale af kejsere og konger, hvis død var antydet i formørkelseshoroskoper. Tycho omtaler blandt andet kejser Carl V og de danske konger Christian II og Christian III og redegør udførligt for de respektive eclipser.

Umiddelbart efter begynder Tycho – mod sædvane og uden fremhævelser af nogen art – at anvende dunkel tale, der nær-

Tycho Brahes horoskop for kong Frederik II.

Latitudines Planetarum

♄ 0. 16. M ♀ 3. 49. M
 ♃ 0. 9. M Retr. ♆ 1. 35. M
 ♂ 0. 27. B ♅ 3. 59. M
 Directio ☾ in □ ♄ in 27° 9' γ
 Visa ☾ Long. 25. 23
 Latit. 4. 30

Respondent:

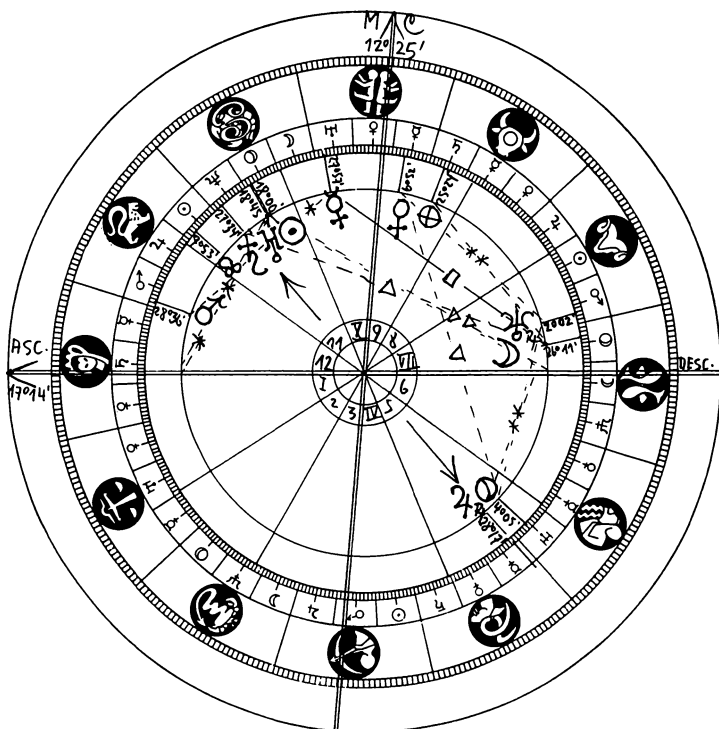
Declinatio visa ☾	5. 59	Descensio obliqua ☾	349. 3
Ascensio recta ☾	357. 33	Descensio obliqua ♄□	40. 10
Distantia a M. C.	75° 5'	Differentia descenf.	51. 7 ✓
Circulus positionis ☾	54° 36'	Motus diurnus ☽	57' 9"
Differentia Ascension:	8. 30 subtr.	Respondent annj	53½'

Måneformørkelse, henviser til sine beregninger og optegner tillige horoskopet for Måneformørkelsen den 2. marts 1588, der gik forud for kongens død den 4. april 1588. Han afslutter sine betragtninger med at udtale, at astrologien, der ved andre lejligheder er mistænkeliggjort, i sandhed er stor. Tycho fremhæver, at han naturligvis ikke tidligere, hverken for kongen eller andre, har villet antyde det virkelige forløb af de hændelser, som Måneformørkelsen og beregningerne i tilknytning hertil varlede. Sådanne forudsigelser kan nemlig

ikke anses for absolut pålidelige, og det er heller ikke tilrådeligt at fremkomme med sådanne ugunstige prognoser for andre, specielt højtstående personer, da der er afskrækkende eksempler på astrologer, som måtte undgælde dyrt for deres alt for åbenmundede udtalelser.

Det kan tilføjes, at det af etiske og psykologiske grunde er et tabuemne for nutidens astrologer at antyde sådanne alvorlige prognoser.

I Tychos levetid havde man ikke kendskab til kikkerten og derfor heller ikke

Radixhoroskop for Frederik II, født 1. juli 1534 kl. 9.30 lokal tid = 9.00.26 GMT (Jul. Dato 2.281.532,9) i Haderslev 55° 15' N, 9° 29' Ø. Regiomontanus system.

kendskab til planeterne uden for Saturn: Uranus, Neptun og Pluto. Med nutidens moderne computerprogram kan Frederik II's fødselshoroskop beregnes og opstilles som vist ovenfor.

Billedet viser de faktiske planetpositioner ved fødselen, og de afviger kun lidt fra Tychos beregninger. Den vandrette dobbeltlinje svarer til det horisontale plan, og hele billedet må opfattes som en todimensional projektion af det tredimensionale verdensrum. Solen nærmer sig middagshøjden, og Månen er ved at gå ned i vest. Det drejer sig om et øjebliksbillede, et starttidspunkt, der ikke forbliver fastlåst, men som dynamisk drejer videre gennem livet med rytmer efter kosmiske regler. Pladshensyn tillader ikke redegørelser for stjernetegn og planetsymboler, endsig astrologiske tyndinger, men der findes litteratur om emnet på bibliotekerne, bl.a. min bog: *Astrologien i videnskabelig Belysning*.

Kong Frederik fik Tycho til at opstille udførlige horoskoper med levnedbeskri-

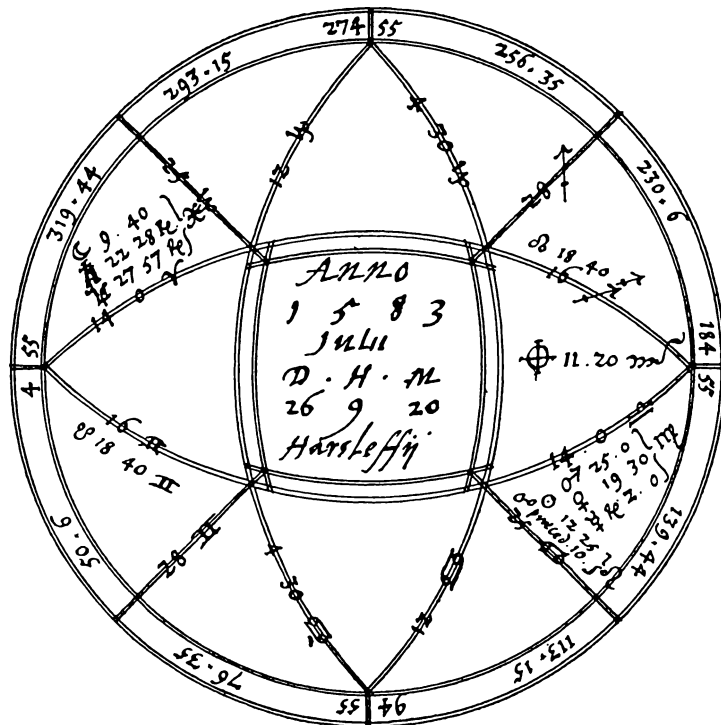
velser for sine tre sønner. For Christian IV, der blev født på Frederiksborg Slot – vel nok det mest kendte og omtalte, der stadig kan studeres på Det Kongelige Bibliotek i København – for prins Ulrik, der blev født den 30. dec. 1578 på Koldinghus, og for prins Hans, der blev født i Haderslev den 26. juli 1583.

Men før vi beskæftiger os med sidstnævnte prins, må vi betragte nogle af de væsentlige forandringer, der skete i Haderslev efter Frederik II's fødsel i 1534.

Hansborg

Ved hertugdømmernes deling i året 1544 tilfaldt byen med Haderslevhus Hertug Hans den ældre, der var den ældste af Frederik I's sønner i hans andet ægteskab med Sophie af Pommern. Hertug Hans blev født 29. juni 1521, og han døde natten mellem 1. og 2. oktober 1580. Han nedrev det gamle Haderslevhus og opførte i stedet en prægtig renæssanceborg, kaldet Hansborg. På det kendte prospekt af Haderslev, Braunius' kendte udsigtsbillede over byen,

Radix for prins Hans opstillet af Tycho Brahe for anno 1583 den 26. juli kl. 9.20 »Harsleffij«.

dateret 1585, efter *Theatrum Urbium*, pranger Hansborg i al sin glans og dominerer fuldstændig bybilledet. Under billedet af selve slottet er anført HANSBURGA ARX. Opførelsen af vestfløjen strakte sig over årene 1557-1562, men slottet som helhed blev først fuldført efter hertugens død. Hertug Hans, der var en dygtig regent, prægede byen, hvad man endnu erindres om af bygningen til den lærde skole, som han grundlagde i 1567, og af hospitalet, der i restaureret skikkelse eksisterer den dag i dag.

Hertug Hans var ugift, og efter hans død i okt. 1580 tilfaldt Haderslev amt kong Frederik II. Høffet opholdt sig ofte og længe på Hansborg, der nu igen kaldtes Haderslevhus. Her fejrede Christian IV den 27. nov. 1597 sit bryllup med dronning Anna Cathrina, og i året 1609 fødtes den senere kong Frederik III på slottet.

Tycho Brahes horoskop for prins Hans

Men lad os vende tilbage til Frederik II's yngste søn, prins Hans, der blev født på

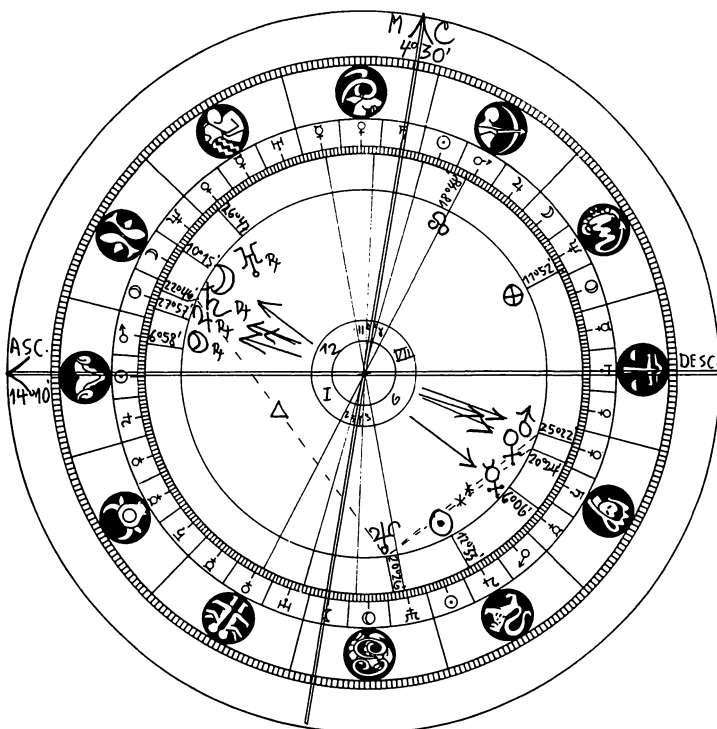
Haderslevhus (Hansborg) den 26. juli 1583 juliansk stil eller 5. august 1583 gregoriansk stil.

Det af Tycho Brahe opstillede fødsels-horoskop, der er gengivet i *Opera Omnia* I pag. 255 ser ud som vist ovenfor.

Det til kongen leverede horoskop fylder mange sider med beregninger og omtale af planeternes styrkeforhold og positioner, om opvæksten og livsforløbet, om temperamentet, om åndsevnerne, om legemets statur og sygdomme, om held og ejendom, om ægteskab, om venner og uvenner og om døden – alt på latin.

Her skal kun bemærkes, at Tycho nævner livsfare omkring alderen 18-20 år, at han betegner helbredet nærmest som sart, og at han peger på 18-års alderen som betydningsfuld for ægteskabs indgåelse.

Historien fortæller os, at den unge prins opholdt sig en del i udlandet, dels for at studere i Strassburg, dels deltog han i kampene i Nederlandene. Af politiske grunde blev det imidlertid bestemt, at han skulle ægte Tzar Boris Godunov's datter Xenia,

Computerberegnet horoskop for prins Hans, født 26. juli 1583 juliansk stil, svarende til 5. august 1583 gregoriansk stil, kl. 20.46.50 GMT i Haderslev 55° 15' N, 9° 29' Ø, Jul. Dato 2.299.455,4. Campanus system.

og han afrejste derfor i august 1602 til Rusland, hvor han blev godt modtaget, men under de vidtløftige forhandlinger, der gik forud for ægteskabet, blev han alvorligt syg og afgik ved døden den 28. okt. 1602.

Prins Hans havde således kun 7034 levedage og blev kun 19 ¼ år gammel. Han døde altså i en alder, hvor Tycho havde peget på livsfare, og han var på frierfærd i en alder, hvortil Tycho henførte ægteskabsplaner.

Ved hjælp af computeren kan fødselshoroskopet beregnes og opstilles, som det kan ses øverst på denne side.

Som det ses af figuren, var Solen gået ned, og Månen, Jupiter og Saturn har – hvis vejret tillod det – været synlige over horisonten i øst. Et øjebliksbillede af himlen over Haderslev på det angivne tidspunkt. En sammenligning med det af Tycho opstillede horoskop viser i øvrigt ikke større afvigelser. Folk, der er sagkyndige, vil hefte sig ved de fire oppositionsaspekter.

Endnu en konge fødes i Haderslev

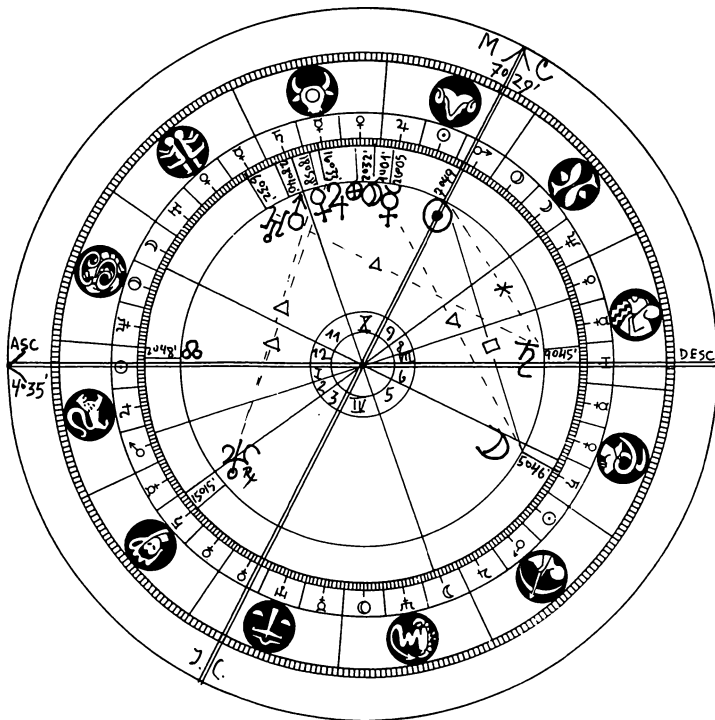
Endelig er jeg i besiddelse af data med planedispositioner m.v. for Frederik III, der er født på Haderslevhus. Disse data er hentet i 1001 Notable Nativities, International Publishing Co., Edinburgh, hvis kilde er *Collectio Genitarum*, by John Gadbury, London 1662.

Dette fødselshoroskop kan ses side 19 øverst.

Christian IV's førstefødte søn, prins Frederik, døde kort efter fødslen i 1599. Den næstældste søn, prins Christian, blev født 10. april 1603 og blev valgt til tronfølger i 1608.

Da der blev født en prins i 1609, som igen fik navnet Frederik, blev det derfor ikke sunget ved hans vugge på Haderslevhus, at han senere skulle blive konge af Danmark og Norge, men enhver med en smule kendskab til astrologi må være enig i, at den kommende kongeværdighed må siges at være skrevet i stjernerne for et kongebarn med det kongelige Løvens tegn opstigende i øst og herskeren, Solen, i nøj-

Radix for Frederik III, født 18. marts 1609 juli-ansk stil, svarende til 28. marts 1609 gregoriansk stil, kl. 11.26 GMT. Jul-Dato 2.308.822. Haderslevhus 55°15'N, 9°29' Ø. System Regiomontanus.

agtig kulmination på Medium Coeli i Danmarks herskertejn, Vædderen, hvortil kommer en velaspekteret, held- og lykkebringende konjunktion mellem Venus og Jupiter.

Den udvalgte prins Christian, der har været betegnet som ødsel og uselvstændig, afgik ved døden den 2. juni 1647, men der var ikke foretaget valg af ny tronfølger, da Christian IV døde den 28. febr. 1648.

Først den 6. juli 1648 blev Frederik hyl- det som konge, og kroningen i Vor Frue Kirke i København fandt sted den 23. november. Hvorledes han senere blev ene- vældig konge i 1660, og hvorledes hans liv forløb, kan man læse om i historiebøgerne.

De moderne horoskoper er gengivet dels til sammenligning med de originale, dels til vejledning for astrologikyndige, der er i stand til at udlede dybtgående karakteranalyser. For uindviede kan det tilføjes, at man ved hjælp af astronomisk/astrologiske computerprogrammer er i stand til at følge

historiske personer, hvis data er kendte, på alle afgørende tidspunkter gennem hele livet, og det bemærkes for fuldstændig- heds skyld, at alle de nævnte personers dødsterminer er markeret særdeles tydeligt i direktionshoroskoper af forskellig art.

Der er født flere kongelige personer på Haderslevhus, men jeg har ikke kunne opspore flere med nøjagtige data.

Afslutningen

Haderslevhus, det tidligere Hansborg, gik i øvrigt hurtigt sin undergang i møde.

I efteråret 1627 rykkede Wallensteins tropper ind i landet, nåede Haderslev den 27. september og afbrændte store dele af byen. Frue Kirke mistede sit høje tårn, og slottet blev udplyndret til de nøgne mure. Under Torstenssons indfald i 1644 blev slottet brændt ned, og de dele, der blev tilbage, gik til grunde under svenskekrigene 1557-60.

Dermed var det også slut med kongelige fødsler i Haderslev.

Cathrine Marie Erichsen Hatt's levnedsløb

AF ALFRED THOMSEN

Slægten Hatt, der fra 1713-1887 var bosat på Gammel Ålbogård i Sønder Stenderup (et af de 8 sogne), havde mange forbindelser til Brødremenigheden i Christiansfeld. En af disse var Cathrine Marie Erichsen Hatt (1790-1859), hvis erindringer velvilligst er stillet til rådighed af Brødremenighedens arkiv i Rigsarkivet i Utrecht. Hun var en søster til drejer Mathias Erichsen Hatt, Christiansfeld, hvis oldebarn, Mathilde Thomsen, f. Erichsen, Haderslev, har over-sat levnedsløbet, der er skrevet på tysk.

Det er fhv. typograf Alfred Thomsen, Haderslev, der sammen med René Hatt, Zeist, har fundet oplysningerne frem.

Jeg er født den 10. august 1790 i Agtrup i hertugdømmet Slesvig, hvor mine forældre var gårdmandsfolk. Da de stod i forbindelse med Brødremenigheden, tog de også os børn med, når de ved højtiderne besøgte Christiansfeld. Da jeg var tre år gammel, kom jeg til min bedstemor i Stenderup, hvor jeg tilbragte fire lykkelige år. Bedstemor havde Frelseren kær, og derfor holdt hun på, at jeg flittigt lærte versene i Brødresangbogen, og jeg tilegnede mig derved en skat, der gennem årene blev mig til stor velsignelse.

I mit sjette år var jeg døden meget nær, da jeg i høsten styrtede ned fra en høj stige i laden og slog mig bevidstløs, men ved Guds nåde led jeg ingen videre skade derved.

I mit syvende år kom jeg igen tilbage til mine forældre, og da mor i mit ellefte år spurgte mig, om jeg havde lyst til at komme til Christiansfeld, blev jeg meget glad, for selv om jeg ikke forstod ret me-

get, havde jeg haft megen glæde af de skønne sammenkomster der.

Jeg fik en plads i Søsterhuset, hvor jeg blev beskæftiget med pasningen af spolerne i væveriet, og det var jeg meget glad for.

Da mit ønske om at blive medlem af Brødremenigheden ikke kunne opfyldes dengang, måtte jeg som fremmed heller ikke blive konfirmeret i Christiansfeld. Jeg skulle så rejse hjem igen, men det var meget svært, for jeg ville gerne være blevet i Christiansfeld.

På min kære mors foranledning kom jeg så til Vonsild hos en gammel gudfrygtig kone, og her havde jeg lejlighed til at gå til religionsundervisning hos pastor Feddersen. Han gjorde sig umage for at gøre os bekendt med vor grundfordærvelse, lige som han også gjorde os bekendt med Frelserens store kærlighed til syndere. Af denne kære mand blev jeg konfirmeret til påske 1805 og følte mig derved ubeskrivelig vel tilmode, hvorfor jeg lovede Frelseren at ville tilhøre ham, så godt jeg kunne. Med skælven modtog jeg for første gang den hellige nadver, og denne dag blev uforglemmelig for mig.

I denne tid så den trofaste Frelser gennem helligånden grundfordærvelsen i mit hjerte, og jeg måtte føle, at hvis den gode Gud nu tog mig ud af denne verden, så kunne jeg ikke blive salig. Derover var jeg ofte meget bedrøvet, for mine øjne så jeg mine synder, og i min sjæl var der mørkt som natten. Jeg følte allerede, som var jeg i helvede. I denne min nød kastede jeg mig for fødderne af den gode Frelser og bad ham have barmhjertighed med mig. Og

Det er ikke lykkedes at finde et billede af Cathrine Marie Hatt, men af denne bror findes flere.

Her er Johannes Erichsen Hatt, stamfaderen til den hollandske gren af slægten Hatt, fotograferet sammen med sin familie. Billedet er antagelig fra begyndelsen af 1850'erne og viser fra venstre til højre: Henriëtte Ernestine Hatt, Erich Wilhelm Hatt, Christiane Simonsen (Johannes E. Hatts anden hustru), Pauline Marie Hatt, Johannes Erichsen Hatt og Lydia Dorothea Hatt. Søstre Pauline og Lydia Hatt var henholdsvis lærerinde og elev på pigeskolen i Christiansfeld i årene 1856-1860.

Herren opfyldte min bøn. I samme øjeblik stod han foran mig i den korsfæstedes skikkelse, og det var, som om han rakte mig sin hånd. En usigelig lyksalighed gik gennem min sjæl, og nu kunne jeg tro, at Frelseren havde tilgivet mig alle mine synder. Dette skete i året 1810.

En mand af vor familie, hvis kone var blevet lammet af et slagtilfælde, bad i 1813 mine forældre, om jeg måtte komme til ham for at føre hans husholdning, hvad jeg også fik lov til. I dette hus kom jeg desværre atter fra den barnlige omgang, som jeg dengang stod i til Frelseren. Jeg blev ligeglad imod ham og begyndte at finde behag i det verdslige liv.

Engang havde man fået mig overtalt til at gå med til et forlystelsessted, men til held for mig opdagede mine forældre det, og de kaldte mig straks hjem.

Da min kære mor ville tale med mig om Frelseren, måtte jeg med sorg tilstå, at i

stedet for kærlighed til ham var der had i mit hjerte. Jeg kunne ikke udholde, at mor talte om ham. Da følte jeg, hvor sørgeligt det stod til med mig, og jeg bad til Frelseren, at han måtte tage mig til nåde igen og tilgive mig mine synder. Og min trofaste forbarmer lod mig ikke bede forgæves, men gav mig påny forsikring om sin nåde og tilgivelse.

Den 25. oktober 1815 kom jeg atter til Christiansfeld, hvor jeg kom i tjeneste hos søskende, der havde en stor husholdning. Da denne tjeneste oversteg mine kræfter, kom jeg i stor forlegenhed, for det ville falde mig meget svært, hvis jeg ikke kunne blive i Christiansfeld.

Da vendte jeg mig i barnlig bøn til Frelseren og bad ham skaffe råd og veje for mig. Nu blev det sådan, at jeg igen kunne søge om tilladelse til at blive optaget i Brødremenigheden, og Frelseren gav mig tilsagn på mit ønske den 15. juni 1816.

Glad og taknemmelig over denne nådesbevisning, hvorpå jeg i femten år længselsfuldt havde ventet, bad jeg til Frelseren, at han også i fremtiden måtte lede mig således i menigheden, at jeg blev ham til glæde og min evige frelse til gavn. Den 8. februar 1818 blev jeg optaget, og den 28. juli nød jeg for første gang den hellige nadver sammen med menigheden.

I de følgende år tjente jeg hos forskellige søskende i Christiansfeld. Allerede i min første tjeneste havde jeg fået en svulst i siden, og den bevirkede, at jeg havde mange smerter, og ingen midler imod disse kunne hjælpe mig. Da smerterne stadig tiltog, og jeg ikke kunne beslutte mig til en operation, blev jeg meget bedrøvet. En aften kastede jeg mig for Frelserens fødder, og bad ham indtrængende hjælpe mig. Han havde dog hjulpet den kananæiske kvinde, og han kunne også hjælpe mig. Jeg bad, så længe jeg kunne, og fortrøstningsfuld gik jeg derefter til ro. Den næste dag følte jeg ingen smerte mere, og lidt efter lidt forsvandt svulsten.

I året 1824 blev jeg opfordret til at rejse til søskende Windekilde i Trondhjem, da søster Windekilde var blevet syg og havde brug for hjælp. Omend det var meget svært for mig at forlade Christiansfeld, kunne jeg dog ikke afslå dette tilbud.

Jeg rejste fra Christiansfeld i august og kom den 14. i samme måned lykkeligt til Trondhjem, hvor søskende Windekilde tog meget venligt imod mig. Også af andre søskende i Norge blev jeg modtaget med stor kærlighed, og jeg havde mange lykkelige timer. Det gjorde mig ondt, at opholdet der kun blev af kort varighed; det var fordi broder Windekilde ikke måtte prædike, hvorfor han blev anmodet om at overtage et kald i Letland.

Efter en sørejse på 14 dage ankom vi lykkeligt til Christiansfeld. Da søster Windekilde på grund af søsyge ikke selv var i stand til at passe sit barn, blev jeg bedt

om at ledsage dem til Riga. I håb om Guds hjælp indvilligede jeg i dette.

Vi opholdt os fire uger i Christiansfeld, inden vi rejste, og efter en sørejse, der varede i fjorten dage, ankom vi til Riga. Her kom jeg i en ny forlegenhed, da søskende Windekilde bad mig rejse med dem til Dorpat. Hvor meget jeg end holdt af disse søskende og deres barn, kunne jeg dog ikke beslutte mig til at rejse med dem.

Da de imidlertid fortsatte med at overtale mig, og jeg stadigvæk ikke kunne beslutte mig, spurgte endelig søster Windekilde, om jeg ville tage med dem, hvis vi ved lodkastning spurgte Frelseren, og dette sagde ja. Dette gik jeg med til, men Frelseren sagde nej. Otte dage efter søskende Windekildes afrejse fra Riga, sejlede jeg med et skib ud til en anlægsplads, hvor vi blev liggende i tre dage, inden vinden blev os gunstig.

For at spare på udgifterne blev jeg på skibet, jeg skulle fortsætte rejsen med. Den første aften gik alt godt, men den næste aften spurgte kaptajnen mig, om jeg kunne synge lystige viser, hvilket jeg sagde nej til. Han spurgte derefter, om jeg ville spille kort med ham. Da jeg også svarede nej hertil, sagde han ærgerligt, at så duede jeg ingen ting til. Derefter var han mig fjendtlig sindet under hele rejsen.

Den tredie dag hentede han de andre passagerer, og derefter blev sejlene sat. Nu måtte jeg ikke blive i kahytten længere. Til mit ophold fik jeg i stedet anvist et rum oppe på dækket. Straks i begyndelsen af rejsen blev vinden os ugunstig, og efter otte dage kom vi ind i en heftig storm, så vi troede skibet skulle synke. Jeg bad til Frelseren, om han ville være min arme sjæl nådig, og han bønhørte mig, så jeg fortrøstningsfuld kunne se min ende i møde.

En nat var stormen så voldsom, at sejlene måtte tages ned. Vandet slog ind over skibet og gennemblødte mit leje. Dette uvejr varede i fire dage.

Søsterpladsen i Zeist. Den hollandske by kom til at øve indflydelse på opbygningen af Christiansfeld, idet Christian VII på en rejse besøgte Zeist og fik interesse for byen og dens åndelige liv.

Senere kom vi atter i nød, idet vor proviant slap op. Heldigvis nåede vi snart Bornholm, hvor der blev købt levnedsmidler til resten af rejsen.

Under hele den lange tur var kaptajnen meget hård ved mig. En dag, da jeg stod på dækket, sagde han til mig, at jeg var skyld i alle ulykker, og man burde smide mig i vandet. »Nå, hr. kaptajn,« svarede jeg, »hvis De kan have glæde af det, og kan gøre det med god samvittighed, så er jeg her!« Fra den tid lod han mig i ro.

Snart derefter vendte vinden sig, og den blev bestandig god indtil vi landede i Lybæk. Der kørte jeg med kaptajnen, til vi nåede hans hus, hvor han satte mig af og lod mig blive stående.

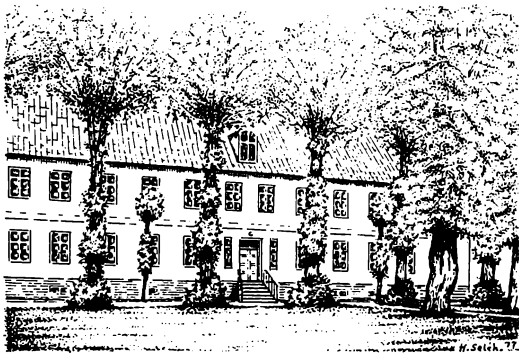
Jeg bad da til Frelseren, om han ville sende mig nogen, der kunne hjælpe mig. Og straks kom en mand hen til mig og spurgte, om han kunne være mig til tjene- ste med noget. Jeg bad ham så bringe mig hen til en herre i et af de fem huse, til

hvem jeg var adresseret, og det gjorde han øjeblikkelig, og jeg blev meget venligt modtaget der.

Derfra gik jeg til Kiel, hvor jeg hos madame Lorenzen blev modtaget med megen hjertelighed, og hos hvem jeg boede i otte dage. Hun sørgede også for, at jeg fik lejlighed til at køre med en vognmand til Christiansfeld, hvor jeg fuld af tak og lovord til min trofaste Gud og Frelser for al hjælp og bevarelse, lykkeligt ankom.

Efter min kære syge mors ønske rejste jeg hjem for et år. Derefter kom jeg til Christiansfeld igen, i huset hos søskende van der Jagt [forstanderparret], hos hvem jeg tilbragte ti lykkelige år, for de behandlede mig, som om jeg var deres eget barn.

1831 rejste jeg med disse kære søskende – efter deres ønske – til Zeist, hvor de havde modtaget et kald. En stor trøst var det for mig, at Frelseren kort forinden havde taget min kære mor til sig, thi for hende ville afskeden med mig have været meget

Søstrehuset i Christiansfeld, hvor Cathrine Hatt havde arbejde som purung.

svær, og jeg var glad over, at det blev mig forundt at pleje hende på hendes sidste dage. Også afskeden med min kære far faldt mig meget svær, dog kunne jeg fortrøstningsfuld tro, at den trofaste Frelser ville sørge for ham. Det har han også gjort, for nogle år senere tog han ham til sig efter kort tids sygdom.

Da søskende van der Jagt blev forflyttet til Herrnhut, tog jeg ind i det herværende søsterhus. Men mit ophold der blev afbrudt et par gange, fordi broder Füssmann i Haarlem havde brug for min hjælp, først for at pleje hans syge hustru, og senere, da han var blevet enkemand, for at pleje hans børn, men hver gang gjorde jeg det i tiltro på Herrens hjælp. I året 1844 blev jeg anmodet om at flytte ind i det stedlige enkehus for at overtage betjeningen af enkerne, hvilket tilbud jeg modtog.

Her slutter Cathrine Hatts egen beretning om hendes oplevelser. Som i alle de levnedsskildringer, der opbevares i menighedens arkiv, har erindringerne fået en efterskrift, tilføjet af et ukendt medlem af menigheden:

Denne tjeneste udførte den salig hensovede med stor troskab i fjorten år, og den var i den grad blevet hende kær, at hun ikke ville opgive den, selv efter at hendes syn i de senere år var begyndt at svinde. Hun troede på Frelseren, at han ville beskyrme hende imod ulykke og hjælpe hen-

de, og daglig måtte hun erfare, at Frelseren ikke gjorde hendes tro på ham til skamme.

Først da hendes kræfter i vinteren 1857-58 kendelig aftog, opgav hun sin tjeneste i Enkehuset og flyttede den 20. april til søskende i byen, hvor hun var glad og taknemmelig over at finde en stue, hvor hun kunne leve i stille tilbagetrukket.

Den 25. marts 1859 blev hun syg, og da hun frygtede et længere sygeleje, lod hun sig den 29. marts bringe ind på sygestuen i Søsterhuset. Feber og svaghed tog mere og mere til, og søvnløshed samt allehånde smerter forårsagede hende mange lidelser, som hun dog bar med stor tålmodighed.

Også hendes tro var nu underkastet en prøvelse. Til sin kære svigerinde udtalte hun for et par uger siden: »Jeg har gennemlevet svære dage, hvor alt var mørkt omkring mig, men Gud ske lov, nu er jeg trøstet og sikker på, at Frelseren af nåde vil antage og gøre mig salig«.

Til trøst og velsignelse for sit hjerte nød hun langfredag og den 4. maj sygenadveren. I de sidste uger, da det faldt hende svært at tale, lå hun mest stille hen, kun hendes bøn: »Kære Frelser, kom dog snart!« hørte man ofte fra hende. Den 14. maj blev Frelserens velsignelse til hendes hjemfart meddelt hende, men da hun ikke mere kunne tale, tilkendegav hun ved at række sine foldede hænder i vejret, at hun var hinsides. Endelig, den 15. maj om morgenen, tog Herren hendes dyrekøbte sjæl hjem til sig. – Hendes valfart her nede har varet 68 år, 9 måneder og 4 dage.

LITTERATUR:

Mathilde og Alfred Thomsen: Slægten Hatt. Peder Nielsen Hatt fra Skrillinge, Fyn, og hans efterslægt. Dupl. Haderslev 1978.

Bog anmeldelser

Sønderjysk kulturhistorie

Sønderjyllands amtsråd/Teknisk forvaltning/Plan- og miljøadministrationen: Fredningsplanlægning – Kulturhistorie I-II. Ialt 378 sider. Ill.

Den foreliggende registrering af kulturhistoriske interesseområder i Sønderjyllands amt udgør den kulturhistoriske del af amtskommunens fredningsplanlægning.

Projektet blev udført af arkitekt Henrik Gram, mag.art. Hans Kruse Petersen og mag.art. Anne-Lise Walstad i perioden fra 1. november 1982 til 15. april 1983, altså på mindre end et halvt år. Udgivelsesåret angives til 1985, men værket er først blevet forelagt offentligheden i februar 1986.

Værket kommer ikke i handelen og skal derfor heller ikke have en almindelig anmeldelse. Oplaget, der er på 800, er sagtens beregnet til de kommunale instanser, der skal arbejde videre med sagen, og er vel også via bibliotekerne tilgængelig læsning for interesserede privatpersoner. Hvorfor kan de for resten ikke få lov til at købe værket?

Den kulturhistoriske oversigt foregiver ikke at være dækkende. Den beskæftiger sig kun med historisk tid og med hovedvægten lagt på de sidste 200 år, der normalt lettest risikerer at blive negligeret.

Der indledes med en kort oversigt over Sønderjyllands politiske historie, stort set en gentagelse af det tilsvarende afsnit i Fredningsplanudvalgets landskabsanalyse fra 1975, men en nyttig baggrund for den efterfølgende »Oversigt over væsentlige kulturhistoriske forhold, som kommer til udtryk i landskabet«.

Den tunge titel dækker over spændende afsnit om landbrugets og landsbyernes udvikling, kirkerne, sønderjyske mindesmærker, fæstningsanlæg, vejsystemer og jernbaner.

Bind I slutter med en beskrivelse af Nordslesvig egn for egn, opdelt i fire hovedafsnit: Vesteregnet, Midtlandet, Østeregnet samt Als og Sundeved.

Bind II konkretiserer beskrivelsen kommune for kommune.

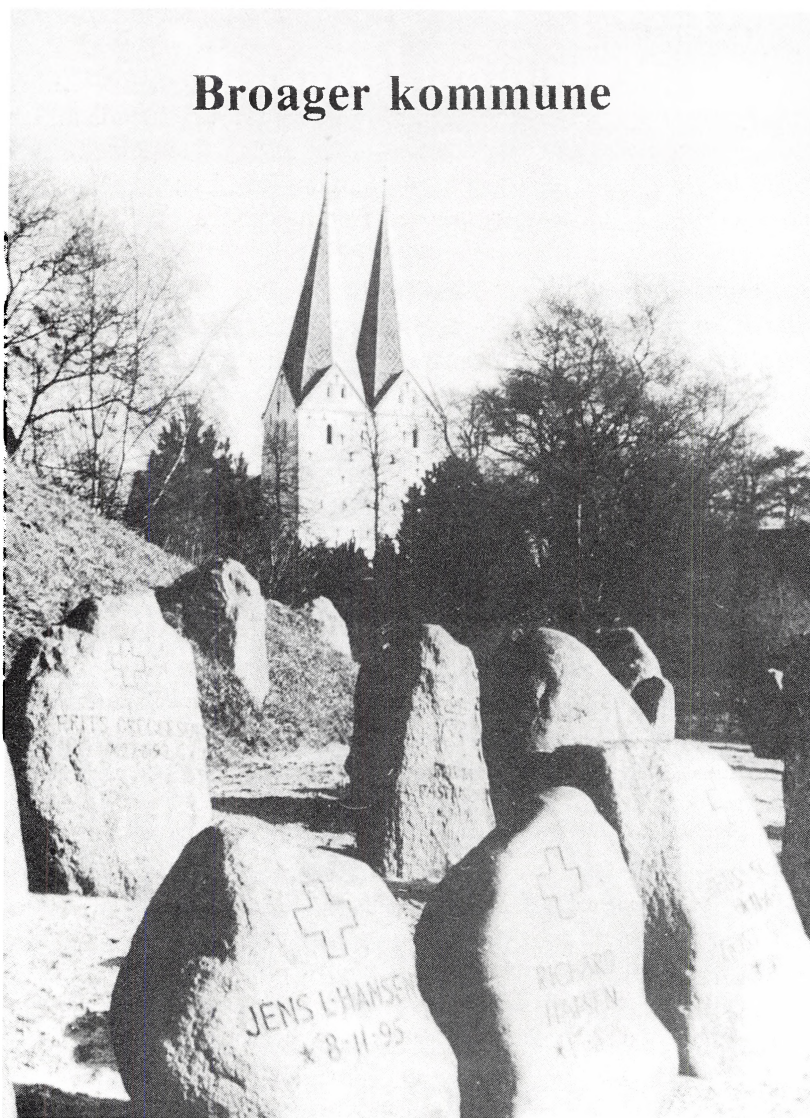
Skønt købstæderne ikke er medtaget i denne kulturhistoriske oversigt, bliver man slået af den rigdom, landsdelen rummer. Kendte elementer bliver sat ind i en sammenhæng, og mindre kendte bliver draget frem, så man tænker, at det må man finde lejlighed til at kigge nærmere på. De fortrinlige kort vil lette vejen. Det er en sand fornøjelse at blade i disse rigt illustrerede arbejdsbind.

For hver kommune findes et antal nummererede notitser, hvis numre genfindes på landkortet, så man nemt kan blive klar over beliggenheden. Haderslev topper med 40 nummererede kulturelementer efterfulgt af Vojens og Skærbæk med hver 38, medens Sønderborg ligger i bunden med 8 seværdigheder.

Man skal dog ikke tage for tungt på disse tal. For eksempel er Nydam mose kun nævnt under Nørremølle, altså uden eget nummer, medens Rødekro kommune får et nummer for to mergelgrave i Øbening og et andet for Roland mose og Lerskov plantage. Det skyldes måske opprioriteringen af de sidste 200 år.

Et vemodigt farvel til et kapitel af den nyeste historie finder vi i Sundeved kommune. En notits om Blansskov er illustreret med et transformatorårn, der får følgende ord med på vejen: »Sådanne tårne hører med til bebyggelsen i landskabet,

Broager kommune

Hvert kommunalkapitel indledes med et smukt billede. Således Broager kommune-beskrivelsen med et stemningsfuldt billede af den totårnede Broager kirke.

Men det er ikke altid, læseren kan genkende motivet, og fotografen, hvad enten det er Henrik Gram eller fredningsstyrelsen, der har taget billedet, røber intet.

men er i fare for at forsvinde efterhånden som man går over til i stedet at grave kabler ned«. Sorgen deles næppe af naturfredningsfolkene.

Undervejs støder man naturligvis på misforståelser og fejl, og da udgiverne vel vil have interesse i at få korrektioner og supplement, skal nogle eksempler anføres.

I bind I side 33 har man overset de sønderjyske torp-stednavnes større ælde og særlige placering.

Side 67 begår man den fejl at påstå, at landsbyerne ikke ændrede udseende mellem 1800 og 1864. I virkeligheden blev der opført mange ganske imponerende stuehuse midt i århundredet, hvad forfatterne da også selv har bemærket både side 113 og 126.

Side 71 omtales splittelsen i Indre mission 1912, som gjaldt den en deling mellem sydslesvigerne og nordslesvigerne, der søgte kontakt henholdsvis i syd og nord. Men det er en misforståelse. Det var den

nordslesvigske Indre mission, der blev splittet. Henved halvdelen af bestyrelsen, ialt 12 præster brød ud og dannede Indre missionsforeningen »Det gamle budskab«, fordi de mente, at ledelsen – formand var Hans Tonnesen, Hoptrup – var blevet for tolerant overfor moderne teologisk ånd og for forstående overfor den stigende dansk-nationale bevidsthed i befolkningen, hvor Indre mission tidligere havde forholdt sig så neutralt, at det virkede afnationaliserende – hvilket var i den prøjsiske stats interesse.

En kuriøs opfattelse af neutralitetsbegrebet røber forfatterne side 81 med henvisningen til, at Danmark under den første verdenskrig førte neutralitetspolitik og »derfor« drøftede de nødvendige modforholdsregler med tyskerne om forsvar af Esbjerg.

De to afsnit om sønderjyske mindesmærker må nærmest betragtes som en interessevækker. Når engang en mere fuldstændig historie skal skrives, må der vedføjles et særligt afsnit om krigen mod mindesmærkerne. Vi kender alle de tre mest fremtrædende eksempler, Skamlingstøtten, Istedløven i Flensborg og Knivbjergtårnet, men der er desværre mange andre eksempler, til skam for både danske og tyske. Det er et anliggende, der ikke bør skubbes til side.

I bind II lykkes det side 67 at skrive et afsnit om Haderslev fjord uden at nævne de to pælespærringer, der stammer fra tiden omkring år 300. Selv om de tilhører den forhistoriske tid, har de samme krav på at blive nævnt som Olgerdiget.

Der er gjort temmelig meget ud af de gamle vejsystemer og med rette. Desværre ikke med helt heldig hånd.

I bind II side 20 og 21 nævnes, at Hærvejen i Bov kommune fører »forbi« Rønsdam. Men Rønsdam er en del af Hærvejen. Rønsdam, der betyder stendæmning, sigter til gammel brolægning på dette sted.

Side 47 omtales en kirkesti til Bjerning kirke med fremhævelse af, at den fortsat er farbar. Det burde være nævnt, at den er et levn fra den gamle aflåste kongevej, der forbandt Haderslevhus med Koldinghus.

Den svenske postvej (omtalt side 68) var ikke i brug til 1710, men til 1814.

I bind I side 48 oplyses, at »Rechte herr weg« kan betyde højre hærvej, Men dels er den på kortet, hvor Johannes Mejer i 1649 anførte betegnelsen, den venstre vejgren, dels har det aldrig været skik at benævne geografiske relationer efter højre og venstre, men efter verdenshjørner, så betegnelsen ligger fast uden hensyn til, hvor man har stude. Rechte herr weg betyder slet og ret: den rette hærvej.

I øvrigt savner man et stikordsregister. På hvilke sider er Hærvejen omtalt? Hvor mange af de gamle broer har man med? Og hvilke voldsteder? Man kan ikke se, om der noget sted er nævnt et frysehus, der jo er den kollektive forhistorie til hjemmenes dybfrysere. Har man registreret bomhusene?

Men alt dette ordnes måske, hvis der senere kommer en udgave med henblik på offentligheden. Man kan jo ikke stille de samme krav til et arbejdsmateriale som til en almindelig publikation.

Det er en stor opgave, man her har påtaget sig at løfte, og arbejdet er tilmed afviklet i løbet af et meget kort tidsrum. Vi må derfor glæde os over, hvad der er nået. Det er jo virkelig meget.

Det lille Teater 1966-1986

Redigeret af Knud Fanø. 48 sider. Ill. Flensborg 1986.

I et lille, ødselt illustreret hæfte finder man fortsættelsen af det hæfte, som Det lille Teater udsendte for ti år siden, en fortsættelse, der dog også tager en del af de første ti års virke med.

Ét navn går igen gennem alle tyve år: Hans Jørgen Henningsen. Og der er vist ikke et eneste job, han ikke har påtaget sig i disse mange år – det skulle da lige være rollen som ingenu, men det er nok mere skæggets tilstedeværelse end manglende lyst, der har gjort sig gældende, gæster man, når man læser om det imponerende opbud af teateralsidighed, han har præsteret.

Beretningen om Det lille Teaters virksomhed er ikke overlæst med tal, men et enkelt eller to bør nævnes: I sidste sæson

gav man 32 forestillinger i »Hjemmet«; der var 2239 betalende tilskuere, i gennemsnit 69,77 pr. aften, hvilket er meget præcist udregnet. Og til 22 turnéforestillinger havde man 2420 tilskuere. I øvrigt styrkes økonomien af forskellige højt værdsatte tilskud.

Der står intet forfatternavn under beretningen, men man har jo lov til at gætte på, at det er en teatret og dets idealistiske medarbejderstab nærstående, der har ansvaret – måske en teaterarbejder.

Grænseforeningen har givet tilskud til udgivelsen, der stilles til disposition for teatrets mange venner. Hvis alle vennerne melder sig som interesserede, bliver det nok nødvendigt med et nyt oplag af den lille, indholdsrige tryksag.

Duborgskolens beretning for 1984-85

Der kan stå meget i en beretning på små hundrede sider. Man begynder med alle elevnavne ordnet klassevis med klasselæreren navn i spidsen og de særlige studievejledere, der her hedder tutorer, bagefter.

Lærerkollegiet fylder omtrent fire sider, hvilket udgør en trediedel af de sider, eleverne beslaglægger (men de sidste står tættere). Et flygtigt blik på lærersiderne afslører, at her har matematikken sandelig holdt sit indtog. Ikke blot matematik og fysik, men også håndgerning og sport ligger under for aritmetik og algebra: En gymnasieoverlærers arbejdsområde for nål og tråd katalogiseres således: G.8x + y, G.8z + v, G.9z + v, G.10q + r, og den pågældendes sportsafdeling lyder tilsvarende, men er meget længere og slutter med

G.10z, v, q + r. Hvis det ikke kan løse cirkelens kvadratur på sportspladsen, er der vist ikke mere at gøre ved det problem.

»Årets arbejde« fylder 46 sider – en ganske overvældende mængde stof, men husker man, at det skal fordeles til skolens 945 elever, bliver det jo mere overkommeligt – hvis dette fordelingsprincip i øvrigt følges.

Der er ikke mange billeder at kigge på, dog er de obligate afgangsklassebilleder med rektor i midten af de glade skolefarvelsigere med – det ville have været fornuftigt, om man havde lånt et billede fra Sydslesvigsk årbog 1984-85, hvor rektor på side 42 får et ordentligt knus af en nybagt student (kvindelig).

ibs

En fornem billedbog

Hans Jansen: Schleswig-Holsteinische Landschaften in Pastell- und Aquarellmalerei. 60 sider. Indb. 27 farvebilleder. Pris 24,- DM. Udg. Husum Druck- und Verlagsgesellschaft. 1985.

Denne bog med de stille, blide billedsider er den tredje publikation, som kunstneren, der er født ditmarsker, har udgivet.

Den første, fra 1983 havde titlen: »Die norddeutsche Landschaft in Pastellmalerei«, den næste hed »Bilder der Stille«, og nu foreligger altså den tredje – måske burde alle tre have været udgivet med den anden bogtitel som fællesnavn.

For dette er ikke en billedbog, der vil begejstre tilhængerne af non-figurative malerier med påtrængende farver – det er små kunstværker for det publikum, der foretrækker at kunne se, hvad der er op og ned på et maleri, og som gerne vil kunne se en vis sammenhæng mellem produktet og det navn, kunstneren har givet sit arbejde.

Her er stilfærdige motiver og sarte farver – som i øvrigt er ret karakteristiske for de større vaser fra Den kongelige Porcelainsfabrik og Bing og Grøndahl, især den lyse blågrå farve, som går igen på næsten

alle vaser og alle Hans Jansens billeder. Det idylliske ligger naturligt for Hans Jansen – selv de mest stormvejrshærgede af de 27 landskabsbilleder bibringer ikke beskueren den mindste fornemmelse af frysen eller andet ubehag.

Professor R.W. Eichler, der har skrevet det lille forord, citerer en moderne kunstner, der i anfald af selverkendelse siger, at det kan komme så vidt, at enhver af os kun er berømt i tyve minutter.

Hans Jansen har helt sit personlige kunstneransigt, og det vil ikke være urimeligt at bevilge ham en del mere end de tyve minutter – det er han særpræget nok til.

ibs

PS: Mens de originale pasteller er 48×37 , og således ret nøje $2\frac{1}{2}$ gang større end gengivelsen i bogen, er akvarellerne beskåret – der er forsvundet en stribe foroven eller forneden – hvad mon kunstneren har sagt til dette tekniske krav om ensartethed i fremvisningen?

Fra nordfrisernes land

Nordfriesland. Porträt einer Landschaft. Fotograf Hans Hoffmann. Tekster af Konrad Grunsky-Peper, Rudolf-Eugen Kelch og Rolf Kuschert. Ca. 160 ill. Indb. Udg. af Stiftung Nordfriesland. Husum Druck- und Verlagsgesellschaft. 1985.

Bogen består først og fremmest af helsides fotografier, store, dejlige optagelser, de bedste i sort/hvid. Motiverne er hentet fra vand og strand og fra land og by; mange steder er motiverne i et oplag sat bevidst over for hinanden: Den ranke Tine med de forkerte træsko fra Husum overfor den mere end trivelige, overdådigt svulmende badende Wilhelmina fra Vesterlund,

Ostenfelder bondehuset overfor en gård i Sønke-Nissen-Kog, det nye administrationshus i Husum overfor Husum slot, en idyllisk storkerede med fire storke på et idyllisk stråtag med et idyllisk gammelt træ i forgrunden og et genskabt fredet idyllisk område i Viding herred med idyllisk vand og siv og gammel båd, stejle klinter på Sild og bløde klitter samme steds, travle

»– Ditmarskeren kan ikke undvære sin »Klootstock«, der bringer sin ejer sikkert over de brede grøfter – hvis han altså bruger den rigtigt.

digesikringsfolk og et vemodigt billede fra kirkegården på Amrum med rækken af trækors, hvor kun datoen fortæller om afslutningen på de ukendtes skæbner. Der er også fine enkeltmotiver – kunstneren Albert Johannsen i silhouet ved sit staffeli, et badestrandbillede så overfyldt med mennesker, telte, skærme, store parasoller og andre bekvemmeligheder, så det gode sand knap kan ses, og et dejligt billede af en ditmarsker i fuldt firspring over en bred grøft med sin »Klootstock« som hjælpespringmiddel.

Bogen er delt i flere afsnit, landskabet, historien, kultur, og næringsveje. For hvert afsnit er der nogle få sider tekst og mange billeder. Desværre mangler man indholdsfortegnelse – og ligeledes billedfortegnelse, stedregister etc.

Men bogen er fornøjelig at bladere i. I en lomme bagest i bogen finder man to kort over området: Et tegnet af Johannes Mejer og et helt moderne kort. En morsom idé.

Vonsild-Kometen fra 1680

I Sønderjysk Månedsskrift februar 1986 efterlyser landsarkivar Hans H. Worsøe en forklaring på, hvad det var for et himmelfænomen, som præsten i Vonsild skriver om i tillysningsbogen for den 19.12. 1680.

Lektor K.P. Moesgaard, Århus Universitet oplyser, at den komet, som pastor Johs. Råde så lige før jul i 1680, er navnløs, selv om himmellegemet og da især den lange hale var meget flot. Halen blev af samtidige iagttagere sammenlignet med en krum-sabel, og den spændte over 45-60 grader – altså op til en trediedel af himmelbuen. Kometen må have været et imponerende syn, og mange præster udnyttede den til at indflette formaninger i deres prædikener.

Kometen blev første gang set 4.11. 1680, så forsvandt den ret hurtigt bag solen og blev atter observeret 7.12.; 9.3. 1681 så man den for sidste gang.

Den fik betydning for Newtons arbejde med gravitationsteorien, og englænderen Whiston, Newtons samtidige, beregnede ud fra en række observationer, han indsamlede, kometens omløbstid til at være 574 år, men fra begyndelsen af 1800-tallet foreligger der bevis for, at omløbstiden mindst er 2000 år.

Den, der måtte være interesseret i yderligere oplysninger om denne sandsynligvis ikke-periodiske komet, henviser lektor Moesgaard til astronomen James H. Robinsons bog fra 1916: »The Great Comet of 1680«. Bogens omfangsrige litteraturhenvisninger omfatter blandt andet 141 bogtitler fra 1700-tallet.

Grænselands-dagbog

VED FR. RUDBECK

SYD FOR GRÆNSEN

2. januar: Sydslesvigsk Forenings blad Kontakt ophører og indgår nu som en egentlig ekstraside i Flensborg Avis.

I en nytårsoversigt fastslår Sydslesvigsk Forenings formand Ernst Vollertsen, at 1985 har været et godt år for danskheden i Sydslesvig især gennem de opnåede fremskridt på tilskudsområdet. Men på trods af nytægning af 777 medlemmer må SSF beklage en fortsat tilbagegang.

4. januar: Det store problem for Flensborgs økonomi er den fortsatte stigning i arbejdsløshedstallet. Udgifterne til løbende hjælp er siden 1972 steget fra lidt under 12 mill. DM til 25 mill. DM i 1984. Fordelt på alle indbyggere betaler hver flensborger 374 DM årlig til socialhjælp. I 1984 modtog 316 ofre fra krigen endnu hjælp.

5. januar: Under en konference på »Rolighed« ved København erklærer landdagsmand Karl Otto Meyer, at SSVs position syd for grænsen måtte ligge til venstre for midten; man er ikke bundet til noget bestemt parti, men bestræber sig på at gennemføre en selvstændig politik i Sydslesvig.

9. januar: En sydslesvigsk kvinde, der forgesvædes søgte at få tysk statsborgerskab – hun er nederlandsk statsborger – og afslaget motiveredes med manglende tilknytning til tysk kultur, opnår dansk statsborgerskab.

10. januar: Bagermester Preben Bang, Padborg, må ophøre at sælge rundstykker i Flensborg pr. postordre, da det i følge en EF-afgørelse strider mod den tyske luke-lov.

11. januar: I Lyrskov kommune opstilles

SSFs landsformand, Ernst Vollertsen, som spidskandidat for kommunens frie vælgerfællesskab.

12. januar: Den 39-årige Jan Schøler Nielsen, tidligere forstander for Nordvestjysk naturhøjskole i Thy, indsættes som dansk præst for øen Sild.

15. januar: Det findes bemærkelsesværdigt, at DSB i et katalog over lejrskoler helt forbigår de danske lejrskoler i Sydslesvig. DSB beklager og lover en rettelser.

16. januar: Der noteres et markant fald i antallet af lejrskoleelever, som fra Danmark søger ophold på de sydslesvigiske lejrskolehjem. Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger overvejer derfor at omlægge lejrskolehjemmet Christianslyst til kursusvirksomhed.

Det lille Teater i Flensborg markerer med en festaften sit 20 års jubilæum.

17. januar: På et fælles bestyrelsesmøde stifter SSF og SSV i Flensborg en Søndertorvforening, hvis formål er at gøre pladsen mere attraktiv bl.a. gennem beplantninger.

18. januar: De første 25-30 studerende vil i efteråret 1986 kunne starte på erhvervsvidenskabelige forelæsninger på det private Nordiske Universitet, der er under opbygning i Flensborg.

20. januar: Flensborg Avis beklager i en leder kommunalvalgslovens krav om, at et parti i kommunen skal opstille lige så mange kandidater, som der er direkte mandater; især for et lille parti kan det være svært at opstille det krævede antal kan-

didater, hvilket nogle steder har ført til, at SSV slet ikke opstiller.

25. januar: Den slesvigholstenske ministerpræsident dr. Uwe Barschel siger til Flensburger Tageblatt, at en eventuel dansk udtræden af EF ville få alvorlige følger for Slesvig-Holsten, som derved igen blev en europæisk randregion.

Flensborg Avis meddeler, at avisens ejendom på Nørretorv i Flensborg nu er solgt til erhvervsformål. Avisen har dog

sikret sig fortsatte kontorlokaler i bygningen.

29. januar: Samtlige tre landdagsfraktioner tilslutter sig en opfordring til ministerpræsidenten om, at der engang i hver valgperiode aflægges en beretning om det danske og det tyske mindretals arbejde. Forbundsudenrigsminister Hans-Dietrich Genscher har ganske vist udtalt betænkeligheder med hensyn til det tyske mindretals forhold i Danmark som værende udenfor Kie-regeringens kompetence.

NORD FOR GRÆNSEN

3. januar: Statens marskforsøg i Højer påviser ud fra en række dyrkningsforsøg, at marsken er velegnet til korndyrkning.

12. januar: Danmarks Naturfredningsforening og Den danske Vadehavsgruppe vil sætte ind mod en fortsat opdyrkning af Tøndermarsken.

Sønderjyllands amtskommune overtager vedligeholdelsen af mindemuren i Kruså over de grænsegendarmer, der døde i tyske koncentrationslejre.

15. januar: H. V. Clausens og Johan Ottosens legat til danskhedens fremme overrækkes til Anne Helene Michelsen, Åbenrå egnsmuseum, Sv. A. Hellesen, Sønderborg, og sangerparret Kirsten og Hans Chr. Søndergård, Bylderup.

17. januar: I følge Sønderjyllands amts statistik over skolevæsnet i Sønderjylland besøges de 16 tyske privatskoler af 1093 elever. Dertil kommer 133 elever i det tyske gymnasium og 71 elever på den tyske efterskole i Tinglev. Af de ialt 36.863 elever, der undervises i sønderjyske skolers 1.-10. klasser, er de tyske skolers andel 2,96 pct. mod 3,04 i 1984.

Indenfor rammerne af en tilstræbt lettelse i den europæiske grænsetrafik skal tyske grænsebetjente nu lære dansk. Ca. 120 har foreløbig frivillig meldt sig til dansk-undervisning.

22. januar: Forsamlingshuset Slogs Herreds Hus har bestået i 75 år.

Endnu en af grænseegnens skoler, Burkal skole, skal nedlægges 1. august, beslutter Tinglev byråd.

Et 300 år gammelt egetræ i Fjelby på Als, et såkaldt »brandtræ«, som skal beskytte gårde og landsbyer mod brand, bliver fredet.

Hovedbestyrelsen for Bund deutscher Nordschleswiger erklærer sig positiv til den såkaldte EF-pakke, men vil dog på et ekstraordinært delegeretmøde sondere stemningen indenfor det tyske mindretal.

23. januar: Miljøminister Chr. Christensen vil nu rejse fredningssag for ca. 2500 ha i Tøndermarskens tre yderste koge.

24. januar: Selv om det for et fremtidigt TV-2 i Danmark ser dystert ud, regner ledelsen bag det første regionale TV-Syd med, at folketinget vil sikre det nødvendige indtægtsgrundlag, så TV-Syd bevares.

UGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev – Tlf. 52 25 71

Alt i kontorudstyr

P. J. Schmidt A/S
Vestergade 14, 6500 Vojens
Telf. (04) 54 12 26

Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

Læs Grænseforeningens blad

GRÆNSEN

Fire numre om året: 20 kr.

Bestilles hos
Grænseforeningen,
Peder Skrams gade 5,
1054 København K.
Tlf. (01) 11 30 63

SYDBANK

Nykredit **N**

den nye danske kreditforening

Åstrupvej 13
6100 Haderslev
Tlf. (04) 52 70 00

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri A/s

Nørremarksvej 84 . Tønder . Tlf. 72 15 50

Sønderjyllands Lånekasse Sparekassen Sønderjylland

Storegade 12 . Aabenraa . Tlf. (04) 62 15 67, lok. 25
Mandag og tirsdag kl. 9-15; torsdag kl. 9-13

ANDELSBANKEN

Sønderjyske afdelinger

Grænselandets liv
Grænselandets sang

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

A/S Sønderjydsk Frøforsyning
Frøavl & Frøhandel
Aabenraa

Selskabs- og udflugtskørsel
Ruteautomobil-Aktieselskab
for Haderslev Amt og By
Haderslev, tlf. (04) 52 38 55

Mød
Bankrådgiveren i
PRIVATbanken

TEGNER AL
FORSIKRING

Branddirektoratet i:

GRÅSTEN
Ahlefeldvej 10
Tlf. (04) 65 17 67

SKÆRBÆK
Tøndervej 12
Tlf. (04) 75 22 75

HADERSLEV
Nørregade 23
Tlf. (04) 52 07 66

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR
HADERSLEV

**IDRÆTSHØJSKOLEN
I SØNDERBORG**

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, atletik og svømning.

Sommerkursus for kvinder og mænd 3. maj - 28. juli.

Vinterkursus for kvinder og mænd 3. oktober - 28. marts.

Skoлеplan sendes.

Telefon (04) 42 18 48

Hans Jørgen Nielsen

SØNDERBORG HANDELSSKOLE

Sdr. Landevej 30 – Tlf. (04) 42 55 25

Sønderjysk Månedsskrifts redaktionsadresse:

H. P. Hanssensvej 9, 6100 Haderslev, tlf. (04) 52 17 37.

Ekspeditionens adresse:

Historisk Samfund for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Åbenrå.

Tlf. (04) 62 46 83. Giro 504 26 82.

Redaktion:

Cand. polit. Inger Bjørn Svendsen, H. P. Hanssensvej 9, 6100 Haderslev.

Tlf. (04) 52 17 37 (ansvh.)

Værksted for arkæologi og kulturhistorie

Studier af sønderjyske fortidsminder – Aktiv deltagelse i udgravninger – Indsamling af folkeminder – Medvirken i udstillingsarbejde.

Arbejdet ledes af mag. art. Birgitte Wistoft.

Lange kursus: 2 måneder januar-februar, 3 måneder marts-maj, 5 måneder januar-maj.

Korte kursus juni-november.

Løgumkloster Højskole, 6240 Løgumkloster

Tlf. (04) 74 40 40, kontor mandag-fredag kl. 10.30-13.00

BRF

DANEBOG HØJSKOLE – ALS

4 måneders kurser med start i henholdsvis januar og september.

Korte sommerkurser.

Tlf. (04) 46 41 12

Mogens Hemmingsen

GRAM
KØLEANLÆG

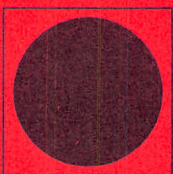
BRØDRENE GRAM A/s · VOJENS

**Vi skaffer
penge
til huse**

KD
**Kreditforeningen
Danmark**

Distrikt Sønderjylland

Storegade 31, 1. Postbox 103.
6200 Åbenrå. Tlf. (04) 62 74 00.

Sparekassen

Sydjylland